

N. V. Gogol

Rozjímání o mši svaté

Rozjímání o mši svaté

N. V. Gogol

Rozjímání o mši svaté

Stará Říše na Moravě léta Páně 1936

„Nebudete-li maličcí jako děti, nevejdete do království nebeského.“

Smiluj se nade mnou hříšným, odpusť, Pane!
Spoutej poznov ďábla tajemnou mocí nevy-
slovného kříže!

Jak si počínati, abych uznale, vděčně a věčně
pamatoval v srdci svém na prisouzený úkol?

Řádky

napsané N. V. Gogolem několik dní před smrtí

Předmluva spisovatelova

Účelem této knížky jest ukázati jinochům a lidem teprve začínajícím, málo ještě obeznámeným s významem našeho mešního obrádu, v jaké náplni a vnitřní hluboké spojitosti se koná. Z množství výkladů, složených svatými Otci a Učiteli, vybrány jsou zde jen ty, které jsou dostupny všem svou prostotou a snadností, a slouží hlavně k tomu, aby se pochopilo, jak nezbytně a zákonitě vyplývá jeden úkon z druhého. (Všichni ostatní, kdo by si přáli poznati tajemnější a hlubší výklady, najdou je v dílech patriarchy Germana, Jeremie, Mikuláše Kabasily, Symeona Soluňského, v Starých i Nových Deskách, ve výkladech Dmitrijeva a j.) Vydavatel této knížky chce dosíci toho, aby se v hlavě čtenářově upevnil pořad všeho. Je přesvědčen, že hluboký vnitřní význam mše svaté se zjeví sám sebou každému, kdo jí bude pozorně přítomen, opakuje si každé slovo.

Rozjímání o mši svaté

Vstup

Mše svatá jest věčné obnovování velikého činu lásky, jenž pro nás byl vykonán. Lidstvo truchlíc nad svou rozvráceností, odevšad, se všech končin světa volalo k svému Tvůrci; i ti, kdož přebývali ve tmách pohanství a neměli poznání Boha, cítili, že pořádek a lad mohou býti zavedeny na světě jen Tím, který přikázal světům, od Něho stvořeným, aby se pohybovaly v dokonalém souladu. Všude volalo roztesknělé tvorstvo svého Tvůrce. Nejsouc schopno přecísti nejen vznešenou mluvu každodenních událostí, ale ani nejmenší písmenku, k jejímuž rozluštění třeba staletých úsilí, očekávalo poučení z úst samého Tvůrce. Křikem lkalo stále k Původci svého bytí, a křik ten zazníval hlasitěji z úst vyvolených a proroků. Tušili a věděli, že Stvořitel, skrytý ve svých tvorech, sám osobně předstoupí před lidi. - že nepředstou-

pí jinak, než v podobě svého tvora, učiněného k Jeho obrazu a podobnosti. Měrou, jakou se očišťovaly, byť sebe méně, představy o božství, všichni nahlíželi, že Bůh vezme podobu člověka na zemi.

Nikde však se o tom nemluvílo tak jasně, jako u proroků národa Bohem vyvoleného. Též i Jeho čisté vtělení z čisté Panny předvíдалo se dokonce od pohanů, nikde však s takovou makavě zřejmou jasností, jako u proroků.

Volání bylo vyslyšeno: na světě se zjevil Ten, „skrze Něhož svět učiněn jest“ (Jan I. 10). Zjevil se uprostřed nás v podobě člověka, jak se předvíдалo, jak se tušilo i v čiré tmě pohanství, ale ne v podobě takové, jak si jej představovala neočištěná chápavost - ne v pyšném lesku a nádheře, ne jako mstitel vin, ne jako soudce, přicházející jedny zahladit a druhé odměnit. Nikoli, uslyšelo se tiché políbení bratra. Jeho příchod stal se způsobem toliko jedinému Bohu vlastním, jak jej božsky předem zobrazili proroci, dostavše příkaz od Boha...

Kněz, který se chystá sloužiti mši svatou, má býti již vpředvečer zdrželiv tělem i duchem, má býti smířen se všemi, má se chrániti, aby nechoval proti nikomu jakoukoli nechuť, a již vpředvečer má přemítati v myslí o posvátnosti toho, co ho zrána čeká, aby se mysl jeho sama zavčas posvětila a naplnila libou vůní. Když vejde do chrámu společně s jáhnem, oba se pokloní před královskými dveřmi², políbí obraz Spasitele, políbí obraz Bohorodičky, ukloní se všem stojícím vpravo i vlevo, vyprošující se od nich touto úklonou odpuštění a vkročí do svatyně, modlíce se potichu žalm: *Vejdu do domu tvého, klaněti se budu chrámu svatému tvému v bázni tvé* (Žalm V. 8), a přistoupíce k oltáři (tváří k východu)³, skloní se před ním třikrát až k zemi a políbí evangelium na něm ležící; jako by líbali samého Pána, sedícího na trůně, potom políbí i sám oltář a začnou si oblékati posvátná roucha, aby se odlišili nejen od ostatních lidí, nýbrž i sami od sebe, aby na nich nebylo nic, co by jiným připomínalo, že jsou

podobni lidem, zaměstnaným světskými záležitostmi, a zároveň aby upozornili na všecku velikost nastávající bohoslužby.

Proto také oblékání jest tolik plno významu, připomínajíc ono starozákonní roucho, které ústy proroka Isaiáše určil církvi sám „stařec dnů“ (Dan. VII. 9), když nařídil Aaronovi, aby vcházel před strašný jeho trůn v nádheře rouch, „nechce-li zemřít“ (Exod. XXVIII. 43). Již od apoštolských dob odíval se kněz tímto rouchem odlišným od jiných šatů; na tomto rouše má vše býti též i napomenutím, aby se duše přioděla vyššími ctnostmi, jejichž symbolem jest každé roucho. Třebas Církev mu nemohla dáti hned všechnu nynější nádheru, přece již odedávna bylo předepsáno, aby kněz nepřicházel sloužit ve svém každodenním šatě, a aby se nikdo z duchovenstva neodvážil nositi na ulicích to roucho, které měl na sobě po čas bohoslužeb. Proto kněz při každém oblékání říká slova vzatá z písma svatého, z žalmů, která vyjadřují jeho hluboký význam, aby se mysl kněze nezatoulala někam stranou, obírajíc se takovou všední prací jako jest oblékání, nýbrž

aby se právě tímto oblékáním přichystala pro vznešenou službu.

Kněz i jáhen berou roucha do rukou, říkajíce potichu: *Bože, očisti mě hříšného a smiluj se nad mnou.* Napřed se odívá jáhen. Požádav kněze o požehnání, obléká si stichar¹, spodní rízu barvy světle třpytivé, aby se tím naznačilo roucho andělské jasem zářící a aby se připomněla neposkvrněná čistota srdce, jaká má býti nerozlučně spiata s hodností duchovní; proto říká, odívaje se jím: *Zaplesá duše má v Hospodinu, neboť mě oblekl v roucho spásy a šatem veselí přioděl mě; jako na ženicha vložil na mne věnec, a jako nevěstu ozdobil mě krásou* (Is. LX. 10). Potom vezme a políbí orar², úzkou dlouhou stuhu, odznak jáhenské hodnosti; jím dává znamení k započetí každého církevního úkonu, vybízejе lid k modlitbě, zpěváky k pěni, kněze k bohoslužebnému úkonu, sebe k andělské spěšnosti a pohotovosti ve službě. Neboť úkol jáhna jest týž jako úkol anděla na nebesích, a již samou tou jemnou stuhou, již jest oděn, vlající jako nějaké vzdušné křídlo, i svou rychlou chůzí po chrámu zobrazuje podle slov

Zlatoústcových létání andělů. Tuto stuhu políbí a přehodí si ji na rameno. Potom si navlékne náručky^b a stáhne si je na ruce u samé pěsti, aby měl větší volnost a zručnost při nastávajících bohoslužebných úkonech. Odívaje se jimi, myslí na všetvornou, všude spolupůsobící sílu Boží, a proto, když si navléká první na pravou ruku, říká: *Pravice tvá, Hospodine, proslavila se mocí; pravá ruka tvá, Hospodine, zkrušila nepřátele, a množstvím slávy své jsi potřel protivníky* (Exod. XV. 6-7). Navlékáje si druhou na levou ruku, myslí sám na sebe jako na stvoření rukou Božích a prosí toho, který jej stvořil, aby jej vedl svou svrchovanou rukou shůry, říká takto: *Ruce tvé mě učinily a ztvárnily, dej mi rozum a naučím se přikázáním tvým* (Žalm CXVIII. 73).

Kněz se odívá týmž způsobem. Napřed žehná a obléká si stichar, provázeje to týmiž slovy jako jáhen, ale po sticharu si již neobléká prostý jednoramenný orar, nýbrž dvouramenný, který pokrývá obě ramena, a ovinuv šiji spojuje se v jedno oběma konci na jeho hrudi a takto spojen splývá až na sám okraj jeho rou-

cha, čímž se naznačuje, že v něm jsou spojeny dvě hodnosti, jáhenská a kněžská. Také se již nejmenuje orarem, nýbrž epitrachilem⁷, a již samým svým oblékáním naznačuje milost vylévající se shůry na kněze, proto bývá též provázeno velebnými slovy Písma: *Požehnaný Bůh, jenž vylévá milost svou na kněze své, jako vonný olej na hlavě, stékající na bradu, bradu Aaronovu, která splývala až k svrchnímu lemu roucha jeho* (Žalm CXXXII. 2). Potom si navléká náručky na obě ruce své, provázeje to týmiž slovy jako jáhen a přepasává si pás⁸ na stichar a epitrachil, aby šíře roucha nezavazela při kněžských úkonech a aby tím přepásáním vyjádřil svou pohotovost, neboť člověk se opasuje, když se chystá na cestu, když se dává do práce a díla : i kněz se opasuje, ubíraje se na cestu nebeského sloužení, a patří na svůj pás jako na pevnost síly Boží, která jej utvrzuje, pročez říká: *Požehnaný Bůh, který mě přepásal silou, a cestu mou učinil neposkvrněnou, nohy mé rychlejší než jeleni, a postavil mě na místech vysokých* (Žalm XVII. 33-34), to jest v domě Hospodinově. Je-li mimo to nadán vyšší hodností

kněžskou, tu si přivěsí k boku, za jeden ze čtyř cípů, čtyřhranný nabelederník“, který značí duchovní meč, vítěznou sílu slova Božího, připomínaje věčný boj, který člověku jest údělem na světě, - značí ono vítězství nad smrtí, jehož dobyl Kristus pro celý svět, aby nesmrtelný duch člověka zmužile bojoval proti své hnilobě. Proto také nabelederník má podobu mocné zbraně pro toto zápolení; přivěšuje se na pás u beder, kde je síla člověková, a proto bývá též doprovázen zvoláním k samému Hospodinu: *Opaš si meč svůj na bedra svá, Silný krásou svou a dobrotou svou vzchop se, postupuj a kraluj pro pravdu, tichost a spravedlnost, a povede tě podivuhodně pravice tvá* (Žalm XLIV. 4-5). Konečně bere kněz na sebe felon,¹⁰ svrchní roucho vše přikrývající, na označenou svrchované, vše přikrývající spravedlnosti Boží, a provází to těmito slovy: *Kněží tvoji, Hospodine, oblekou se v spravedlnost a svatí tvoji zaplesají radostí* (Žalm CXXI. 9).

Kněz takto oděný ve zbroj Boží, stojí tu již jako jiný člověk: aťsi jest sám sebou jakýkoliv, ať jest sebe méně hoden svého povolání, všichni

přítomní v chrámě patří naň jako na nástroj Boží, který řídí Duch Svatý. Kněz i jáhen myjí si oba ruce, říkajíce při tom žalm: *Umyji mezi nevinnými ruce své a obejdu oltář tvůj* (XV). Učinivše tři hluboké úklony za doprovodu slov: *Bože, očist' mě hříšného a smiluj se nade mnou*, povstávají omytí, zjasnění, podobně jako jejich skvoucí roucho, nepřipomínajíce na sobě nic podobného jiným lidem, nýbrž podobajíce se spíše zářivým vidinám než lidem.

Jáhen upozorní na počátek služby Boží slovy: *Požehnej pane!* A kněz započne slovy: *Požehnán buď Bůh náš v každý čas, nyní i vždycky i na věky věků*, a přistoupí k bočnímu oltáříku, žertveníku.¹¹ Tento žertveník umístěný po pravé straně oltáře, stojíme-li tváří do středu chrámového a zády k východu, a po levé, stojíme-li tváří k východu, jinak také zvaný předložení, ježto se naň předkládají chleby, zobrazuje nám onu postranní místnost v prvotním chrámu, kam se skládalo vše, co křesťané přinášeli pro bohoslužbu a pro společný stůl. Celá tato část mše pozůstává v přípravě toho, co třeba k jejímu sloužení, to jest ve vynětí chleba, kte-

rý má zprvu jen zobrazovati tělo Kristovo a potom se v ně předpodstatniti, z obětních darů neboli z chlebů - prosfor.¹²

Poněvadž celá proskomidie není nic jiného než toliko příprava k vlastní mši, proto církev s ní spojila vzpomínku na počáteční život Kristův, který byl přípravou k jeho působnosti veřejné. Koná se celá ve svatyni při zavřených dveřích, při zatažených oponách, nepozorována lidmi, jako uplynul lidmi nepozorován všecek počáteční život Kristův. Pro věřící čtou se mezi tím hodinky - soubor žalmů a modliteb, jaké se čítávaly ve čtverou, pro křesťany významnou dobu denní: v hodinu prvou, kdy se pro ně začínalo jitro, v hodinu třetí, kdy se stalo seslání Ducha Svatého, v hodinu šestou, kdy Spasitel světa byl přibit hřeby na kříž, v hodinu devátou, kdy vypustil svého ducha. Poněvadž nynějším křesťanům, pro nedostatek času a ustavičnou rozptýlenost, nebývá možno konati tyto modlitby v označené hodiny, proto byly sloučeny v jedno a čtou se nyní.

Kněz přistoupí k bočnímu oltáříku neboli k předložení, umístěnému ve výklenku ve zdi

a představujícímú někdejší postranní komoru chrámovou, a vezme jednu z prosfor, aby z ní vyňal tu část, která se potom promění v tělo Kristovo, - střed s pečetí, s vtištěným jménem Ježíše Krista. Tímto vynětím chleba z chleba naznačuje kněz vynětí těla Kristova z těla Panny, - narození Beztělného v těle. A když si pomyslí, že se rodí ten, jenž sebe přinesl v obět za celý svět, nepochybně mu vytane myšlenka na samu obět a na její přinesení, i patří na chléb jako na beránka, přinášeného za obět, na nůž,¹³ kterým jej má vyjmouti, jako na nůž obětní, mající podobu kopí, aby se jím připomnělo to kopí, jímž bylo na kříži probodeno tělo Spasitelovo. Neproází nyní svůj úkon ani slovy Spasitelovými ani slovy svědků z té doby, kdy se to stalo, nezalétá do minulosti - do té chvíle, kdy se naplnilo toto přinesení v obět: to se má státi později, v poslední části mše, a k tomuto budoucímu ději obrací se z dále jasnovidnou myslí. Jako lidé, o nichž bylo řečeno, že „ve tmě uvidí světlo“ (Is. IX. 2), hledí i on na Světlo před ním jdoucí, a jako hleděl Isaiáš orlím zrakem proroka ze své přítomnosti do

budoucná, tak on ze své próskomidie hledí prorocky na úkon pozdější a sjednocuje se těsně a družně s prorokem, říká jeho slova a provázeje všechny své úkony slovy tohoto proroka, který z dále, z temna věků, viděl zázračné narození, obětování i smrt a zvěstoval je s nevystihlou jasností. Zabodáváje kopí po pravé straně pečeti, říká slova Isaiáše: *Jako ovečka veden byl na zabití* (Is. LIII. 7), potom zabodnuv kopí do levé strany, říká: *a jako neposkvrněný beránek, oněmlý před těmi, kdož jej stříhají, neotvírá úst svých* (Is. LIII. 7); potom zabodáváje kopí do vrchní strany pečeti: *byl odsouzen pro svou pokoru* (Is. LIII. 8). Potom zabodnuv do spodní, říká slova proroka zadumaného nad divným původem odsouzeného Beránka, - slova: *Rod jeho kdo vypraví* (Is. LIII. 8)? Potom nadzdvihne kopím vykrojený prostředek chleba, říká: *Nebot' vzat jest ze země život jeho* (Is. LIII. 8), a učiní na něm, na znamení jeho smrti na kříži, zářezy nazpůsob kříže, podle kterých se pak láme ve mši, říká: *Obětuje se Beránek Boží, který snímá hříchy světa, za život a spásu všech*. Poté obrátiv chléb

pečetí dolů a částí vyňatou nahoru, podle příkladu beránka přineseného v obět, zabodne kopí do pravého boku, připomínaje spolu se zabitím žertvy i proklání boku Spasitelova, způsobené kopím vojínovým pod křížem, a při tom říká: *Jeden z vojínů kopím probodl jeho bok, a ihned vyšla krev a voda; a ten, jenž to viděl, svědčil, a svědectví jeho je pravdivé* (Jan XIX. 34-35). Slova ta jsou zároveň jáhnu znamením, aby nalil do svatého kalichu vína a vody. Jáhen, který posud jen nábožně přihlížel k tomu, co dělal kněz, buď jemu připomínaje, aby začal některý úkon, nebo říkáje potichu: *Prosme Pána*, vlévá teď do kalichu víno a vodu, sloučiv je v jedno a vyprosiv si k tomu od kněze požehnání. Takovým způsobem jest připraveno víno i chléb, aby potom ve vrcholném okamžiku bohoslužby byly proměněny.

A chtěje vyplniti obřad počáteční církve a svatých prvokřesťanů, kteří vždycky při myšlence na Krista vzpomínali na všechny ty, kdož byli blíže Jeho srdci zachováváním Jeho přikázání a svatostí svého života, přistoupí kněz k ostatním prosforám, aby z nich vykro-

žil po částech na jejich připomínku a aby je položil na týž disk¹⁴ vedle svatého chleba, představujícího Krista samého, ježto i oni sami hořeli touhou býti všude se svým Pánem. Vezma do rukou druhou prosforu, vykrojí z ní částku na pamět přesvaté Bohorodičky a položí ji po pravé straně svatého chleba, říká z žalmu Davidova: *Vstoupila královna na pravici tvou, oděná v roucho zlatotkané, pestře okrášlená* (XLIV. 10). Potom vezme třetí prosforu, na pamět svatých a týmž kopím z ní vykrojí devět částek do tří řad, v každé po třech. První částku vykrojí ve jméno svatého Jana Křitele, druhou ve jméno proroků, třetí ve jméno apoštolů, a tím vyplní prvou řadu i hodnost svatých. Dále vykrojí čtvrtou částku ve jméno svatých Otců, pátou ve jméno mučedníků, šestou ve jméno ctihodných a bohonosných otců a matek, a tím vyplní druhou řadu i hodnost svatých. Potom vykrojí sedmou částku ve jméno divotvorců a bezpenězů,¹⁵ osmou ve jméno předků Božích Joachima a Anny a světce, kterému je zasvěcen ten den; devátou ve jméno svatého Jana Zlatoušého

nebo Basilia Velikého, podle toho, čí mše se toho dne koná,¹⁶ a vyplní tím třetí řadu i hodnotu svatých, a položí všech devět vykrojených částek na svatý disk vedle svatého chleba po levé straně. I jeví se tu Kristus uprostřed svých nejbližších. Přebývající ve svatých spatruje se tu viditelně prostřed svých svatých - Bůh prostřed bohů,¹⁷ člověk prostřed lidí. I vezma kněz do rukou čtvrtou prosforu na pamět všech živých, vykrojí z ní částčky ve jméno Cara, ve jméno Synodu a patriarchů, ve jméno všech pravoslavných křesťanů, ať kdekoli žijících, a konečně ve jméno každého z nich jmenovitě, koho chce vzpomenouti, o jehož vzpomínku byl požádán. Potom bere kněz poslední prosforu, vykrojí z ní částčky na pamět všech zemřelých, prose zároveň za odpuštění jejich hříchů, počínaje od patriarchů, panovníků, stavitelů chrámu, biskupa, který jej vysvětil. Jestliže už náleží do počtu zesnulých, až do posledního z křesťanů, a zvláště vykrojí částčku ve jméno každého, za něhož byl požádán nebo v jehož jméno chce sám vykrojiti. Na ukončenou pak všeho vyprošuje si i pro sebe od-

puštění ve všem, a rovněž sám za sebe vykrojí částku, a všechny je pokládá na disk po bok téhož svatého chleba, vespod. Tímto způsobem shromážděna jest okolo tohoto chleba, tohoto beránka, který představuje samého Krista, celá Jeho církev, i vítězná na nebesích, i bojující zde na zemi. Syn člověka se tu jeví prostřed lidí, pro něž se vtělil a stal člověkem. Kněz vezme hubku¹⁸ a pozorně jí posbírání na disk kdejaký drobet, aby se ze svatého chleba nic neztratilo a aby všecek posloužil ku posile.

A poodstoupiv od žertveníku, pokloní se kněz, jako by se klaněl samému vtělení Kristovu, a vítá v této způsobě chleba, ležícího na disku, příchod Nebeského Chleba na zemi, a vítá jej okuřováním thymiamu, obřadem pocházejícím z hlubokého dávnověku, kdy člověk přinášel Bohu libou vůni, jakožto to nejlepší, co nacházel na zemi. Ale kněz přináší nejen libovůni přirozenou, on přináší s ní spojenou libovůni duchovní, bez které by okuřování nebylo k ničemu. Proto mu jáhen připomíná ještě před samým okuřováním, aby požehnal též i kadidlo; i žehná je kněz, říkáje modlitbu : *Přinášíme Ti*

kadidlo, Kriste Bože náš, aby bylo libou vůní duchovní; přijmi je ve své nebeské obětiště a sešli nám milost svého přesvatého Ducha.

Kněz se všecek přenesse v myslí do doby, kdy se událo narození Kristovo, minulost obraceje v přítomnost, a patří na tento boční žertveník jako na tajemnou jeskyni, do níž se na ten čas sneslo nebe na zemi: nebe se stalo jeskyní, a jeskyně - nebem. Okouřiv hvězdici¹⁹ a postaviv ji na disk, patří na ni jako na hvězdu, která svítila nad Nemluvnětem, říkáje při tom slova: *I přišedši hvězda, stála nad místem, kdež bylo Dítě* (Mat. II. 9); na svatý chléb, přichystaný k obětování, jako na novorozené Pacholetě; na disk - jako na jesle, v nichž leželo Pacholetě, na roušky²⁰ - jako na plénky, přikrývající Pacholetě. A okouřiv prvou roušku, přikrývá jí svatý chléb s diskem, říkáje žalm: *Hospodin královal, v krásu se oblekl* (XCII. 1) atd., - žalm, v němž se opěvává podivuhodná vznešenost Hospodino-va. A okouřiv druhou roušku, přikrývá jí svatý kalich, říkáje: *Pokryla nebesa moc tvá, Kriste, a chvály tvé plná jest země* (Habak. III. 3). A potom vzav velikou roušku, zvanou svatým vzdu-

chem, přikrývá jí disk i kalich zároveň, vzýváje Boha, aby *nás schránil pod stínem křídel svých* (Žalm XVI. 8). Poodstoupiv pak od žertveníku, klaní se svatému chlebu, jako se klaněli pastýři - králové novorozenému Dítěti, a okuřuje před jeskyní, aby zobrazil tímto okuřováním onen libý pach kadidla a myrhy, jež mudrcové přinesli spolu se zlatem.

Jáhen stojí, jako dříve pozorně vedle kněze, tu říká při každém úkonu: *Prosme Pána*, tu jemu připomíná počátek každého úkonu. Nakonec vezme kadidelnici z jeho rukou a dá mu pokyn k modlitbě, která se má přednésti Pánu za tyto proň připravené dary, řka: *Za předložení vzácných darů prosme Pána*, a kněz počne modlitbu. Třebas jsou tyto dary toliko uchystány pro vlastní obětování, poněvadž však jich od té chvíle nemůže býti užito na nic jiného, proto čte kněz sám pro sebe modlitbu, ve které se předem oznamuje přijetí těchto darů, předložených k nastávajícímu obětování. Jeho modlitba děje se těmito slovy: *Bože, Bože náš, jenž jsi nám seslal nebeský chléb, pokrm celého světa, našeho Pána a Boha Ježíše Krista, Spasitele, Vy-*

*kupitele a Dobrodince, žehnajícího nás a posvěcujícího, sám požehnej toto předložení a přijmi je na svůj nebeský oltář: ve své dobrotě a lásce k lidem pomni těch, kdo je přinesli i za koho je přinesli, a nás samy uchovej bez viny při posvátném konání tvých božských tajemství. A hned po modlitbě vykoná závěr²¹ proskomidie. Jáhen okuřuje žertveník a potom oltář na způsob kříže, a myslé na pozemské zrození Toho, jenž se narodil přede všemi věky, jsa vždy, všude a na všech místech přítomen, říká si pro sebe: *V hrobě s tělem, v předpekli s duší jako Bůh, v ráji pak s lotrem a na trůně s Otcem i Duchem byl jsi, Kriste, vše naplňuje, Nevystihlý.* I vyjde ze svatyně s kadidelnicí v ruce, aby naplnil vůní všech chrám a uvítal všechny, kdo se sešli k posvátným hodům lásky. Toto okuřování se koná vždy na počátku bohoslužby, jako i v domácím životě všech dávných východních národů se nabídlo každému hostu, když vstoupil, umytí a navonění. Obyčej ten byl přijat úplně i při tomto nebeském kvase, - při tajemné večeři, mající jméno mše, ve které se tak podivuhodně sloučila v jedno služba Bohu s přátelským*

uhoštěním všech, čehož příklad ukázal sám Spasitel, všem poslouživ a umyv nohy. Jáhen okouřuje všechny a klaní se všem stejně, bohaci i žebráku, a jakožto sluha Boží vítá je všechny co nejmilejší hosty Nebeského Hospodáře, okouřuje i obrazy svatých a zároveň se jim klaní, neboť i oni jsou hosty, kteří přišli na tajemnou večeři: v Kristu všichni jsou živi a nerozluční. Přihotoviv chrám pro tajemnou večeři, naplniv jej libou vůní, a potom vrátiv se do svatyně a znovu je okouřiv, odkládá konečně kadidelnici stranou, přistupuje ke knězi, a oba společně se staví před svatý oltář.

Kněz i jáhen stojíce před svatým oltářem uklo-ní se hluboce třikráte, a chystajíce se započítí vlastní obět mše, vzývají Ducha Svatého²², neb veškeré jejich sloužení má býti duchovní, a bez Ducha nemá se v něm nic díti. Bez Ducha nemožno se ani pomodliti, neboť Duch jest učitelem modlitby a vychovává nás k ní: vždyť ani „nevíme, zač bychom se měli modliti,” praví apoštol Pavel, „ale sám Duch prosí za nás lkáním nevypravitelným” (Řím. VIII. 26). Kněz i jáhen prosíce Ducha Svatého, aby se v nich usí-

dlil, a usídle se v nich, aby je očistil k sloužení, říkají dvakrátě píseň, kterou andělé uvítali narození Ježíše Krista: *Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj, v lidech dobrá vůle* (Luk. II. 14). A hned po této písni odhrne se chrámová opona, která se odhrnuje jen tehdy, když má býti pozdvižena mysl přítomných k vyšším nadzemským předmětům. Zde odstranění závěsu s horější části dveří hned po písni andělské značí, že narození Páně nebylo odhaleno všem, že se o něm dověděli toliko andělé na nebesích, Maria s Josefem, mudrci, kteří se mu přišli poklonit, a že z dálky jej předvíдали proroci. Kněz i jáhen říkají potichu: *Pane, rty mé otevřeš, a ústa má zvěstovati budou chválu tvou* (Žalm L. 17). Kněz políbí evangelium, jáhen políbí svatý oltář, a skloniv hlavu, dá k započetí mše pokyn tímto způsobem: třemi prsty ruky nadzvedne svůj orar a řekne: *Čas jest vykonati oběť Hospodinu: požehnej, pane*. I požehná jej kněz slovy: *Požehnán buď Bůh náš v každý čas, nyní i vždycky i na věky věků*. A jáhen mysle na to, jaká služba mu nastává, že se mu v ní třeba létáním - od oltáře k lidu a od lidu k oltáři -, připodob-

niti k andělům, aby všechny shromáždil v jedinou duši, a že má být takřka svatou podněcující silou, cítě svou nedostatečnost k takové službě, - prosí pokorně kněze: *Pomodli se za mne, pane. - Pán spravujž kroky tvé* (Žalm CXVIII. 133), odpovídá mu na to kněz. *Pamatuj na mne, pane svatý. - Pamatujž na tebe Pán v svém království, v každý čas, nyní i vždycky i na věky věkův.* Tiše a hlasem vzpruženým dí jáhen: *Amen*, a vyjde severními dveřmi k lidu, a ubíraje se na ambon²³, nacházející se naproti královským dveřím, opakuje sám pro sebe ještě jednou: *Pane, rty mé otevřeš a ústa má zvěstovati budou chválu tvou* (Žalm L. 17), a obrátiv se k svatyni, volá ještě jednou ke knězi: *Požehnej, pane.* Tu kněz zapěje z hloubi svatyně: *Požehnáno buď království....*, a mše se začíná.

Mše katechumenů

Druhá část mše svaté se nazývá mší katechumenů²⁴. Jako první část, proskomidie, odpovídala první době života Kristova, Jeho narození, zjevenému toliko andělům a několika lidem, Jeho

dětství a přebývání v' skryté neznámosti až do chvíle, kdy se ukázal světu, tak odpovídá druhá část jeho života ve světě, mezi lidmi, které katechisoval slovem pravdy. Jmenuje se mší katechumenů též proto, že se dovolovalo za prvních dob křesťanských, aby jí byli přítomni i ti, kdož se teprve chystali státi křesťany, ale nepřijavše posavad svatého křtu patřili do počtu katechumenů. Při tom i samy její posvátné úkony, skládající se ze čtení proroků, apoštola²⁵ a svatého evangelia, mají povětšinou ráz poučný.

Kněz začíná mší tím, že zapěje z hloubi svatyně : *Požehnáno buď království Otce i Syna i Ducha Svatého . . .* Ježto vtělením Syna tajemství svaté Trojice se stalo světu očitě zřejmým, proto vzývání svaté Trojice předchází a ozařuje počátek všech úkonů, a křesťan přítomný ve chrámě má se odpoutati od všeho a přenést se rázem do království Trojice.

Jáhen stojí na amboně, čelem ke královským dveřím, jsa obrazem anděla, vzbuzujícího lidi k modlitbám, nadzvedne třemi prsty pravé ruky úzkou stuhu, představující andělskou peruť, a vyzývá všecken shromážděný lid, aby se

modlil tytéž modlitby, které se modlí církve nezměnitelně od dob apoštolských, začínajíc prosbou o pokoj, bez něhož se nelze modliti. Shromážděná obec věřících, znamenajíc se křížem a snažíc se proměnití svá srdce ve struny nástroje souhlasně zladěné, na něž má uhoditi každý pozev jáhnův, volá společně se sborem pěvců: *Pane, smiluj se!*

Jáhen stojí na amboně a drže modlitební orar, představující zdviženou peruč anděla, vzbuzovatele lidí k modlitbě, vybízí, aby se modlili: za pokoj s hůry a za spásu svých duší, za světový mír, za zdar svatých Božích církví a sjednocení všech; za svatý chrám a za ty, kdož do něho vstupují s věrou, nábožností a strachem; za panovníka, synod, vrchnosti duchovní i světské, paláce, vojsko, za město, za klášter, v němž se mše slouží, za příznivé počasí, za hojnost plodů zemských, za doby míru; za plující, pocestné, nemocné, strádající, zajaté a za jejich spásu; za své vysvobození ze všelikého zármutku, hněvu a bídy. A shromáždění přítomných zahrnujíc vše do tohoto všeobsáhlého řetězce modliteb, zvaného velkou ekteníí²⁶, na každé jednotlivé

vybídnutí propuká spolu se sborem pěvců ve výkřik: *Pane, smiluj se.*

Chtě naznačiti slabost našich modliteb, jimž chybí duševní čistota a nebeský život, vybízí nás jáhen připomínkou těch, kdož se dovedli modliti lépe než my, abychom sami sebe, a druh druhá i všechn svůj život poručili Kristu Bohu. V upřímné touze poručiti sebe, a druh druhá i všechn svůj život Kristu Bohu, jak to dovedli učiniti spolu s Rodičkou Boží svatí a nejlepší z nás, volá všecek chrám zároveň se sborem: *Tobě, pane.* Řetězec modliteb uzavírá jáhen velebením svaté Trojice, které se vine jako nitka vše pojící celou mší, začínajíc a končíc každý její úkon. Shromáždění přítomných odpovídá souhlasným: *Amen, budiž, staň se!* Jáhen odchází s ambonu, počíná se pění antifon.

Antifony - protizpěvy, písně vybrané z žalmů, prorocky zobrazující příchod Syna Božího na svět - zpívají se střídavě oběma sbory na obou kůrech; jsou zkrácenou záměnou dřívějších delších žalmových písní.

Pokud trvá pění první antifony, modlí se kněz u oltáře potichu modlitbu, a jáhen zaujímá

před obrazem Spasitelovým postoj k modlitbě, pozvedaje orar třemi prsty ruky. Když se skončí pění první antifony, opět se odebere na ambon, aby vybídl shromáždění věřících slovy: *Opět a opět v pokoji prosme Pána*. Shromáždění věřících vpadá: *Pane, smiluj se*. Jáhen obrátiv zraky k podobiznám svatých nabádá, aby si znovu připomenuli Matku Boží a všechny svaté, a poručili sami sebe, druh druhá i všechny svůj život Kristu Bohu. Shromáždění vpadá: *Tobě, Pane*. Skončí velebením svaté Trojice. Souhlasné *Amen* odpovídá všecek chrám. Následuje pění druhé antifony.

Po čas druhé antifony modlí se kněz u oltáře tichou modlitbu. Jáhen opět zaujme postoj k modlitbě před obrazem Spasitelovým, drže modlitební orar třemi prsty ruky. Po skončení zpěvu znovu se odebere na ambon a obrací se k obrazům svatých, vybízej jako dřív slovy: *V pokoji prosme Pána*. Shromáždění vpadá: *Pane, smiluj se*. Jáhen volá: *Ujmi se a spas nás, smiluj se a ochraň nás, Bože, svou milostí*. Sbor vpadá: *Pane, smiluj se*. Pozdvihnuv oči k podobiznám svatých pokračuje jáhen: *Připome-*

nouce si přesvatou, přechistou, přeblahoslavenou, slavnou panovnici naši Bohorodičku a ustavičnou Pannu Marii i se všemi svatými, poručme sami sebe a druh druhá i všecken svůj život Kristu Bohu. Shromáždění vpadá: Tobě, Pane. Velebení svaté Trojice končí modlitbu. Souhlasným Amen odpovídá všecek chrám, jáhen odchází s ambonu, a kněz v zavřené svatyni říká tichou modlitbu, která zní takto: Ty, jenž jsi nám daroval tyto společné a jednomyslné modlitby, Ty, jenž jsi přislíbil, sejdou-li se dva či tři ve jménu Tvém, že jim poskytněš, oč prosí: splň i nyní prosby svých služebníků k jejich prospěchu, ušetři nám v přítomném čase poznání své pravdy, a v budoucím daruj život věčný.

Na kůře se čtou hlasitě, aby každý slyšel, blahoslavenství (Mat. V. 3-12), jimiž bylo zvěstováno v přítomném čase poznání pravdy a v budoucím život věčný. Shromáždění věřících volá s kajícím lotrem, jenž vzkřikl ke Kristu na kříži: *Vzpomeň na mne, Pane, až přijdeš do království svého* (Luk. XXIII. 42), a opakuje za předčitatelem tato slova Spasitelova:

Blaženi chudí duchem, neboť jejich jest králov-

ství nebeské - blaženi, kdož se nechlubí, nevy-
nášejí rozumem.

Blaženi plačící, neboť potěšeni budou - blaženi pla-
čící spíš nad vlastními nedokonalostmi a hříchy,
než nad křivdami a urážkami jim způsobenými.

Blaženi tiší, neboť zemí vládnouti budou - bla-
ženi, kdož nechovají hněvu proti nikomu, kdož
vše odpouštějí, kdož milují, jejichž zbraní jest
tichost vše přemáhající.

*Blaženi lačníci a žíznící po spravedlnosti, neboť
nasyceni budou* - blaženi lačníci po spravedl-
nosti nebeské, žíznící po tom, aby ji obnovili
především sami v sobě.

Blaženi milosrdní, neboť milosrdenství dojdou -
blaženi, kdož mají soustrast s každým bratrem
a vidí v každém prosebníku samého Krista zaň
prosícího.

Blaženi čistého srdce, neboť Boha viděti budou -
jako se v čistém zrcadle ztichlých vod, neza-
kalených ani pískem ani bahnem, obráží čistě
nebeská obloha, tak i v zrcadle čistého srdce,
nezakaleného vášněmi, není již nic lidského,
a jediné podoba Boží se v něm obráží.

Blaženi pokojní, neboť syny Božími slouti budou -

podobně jako sám Syn Boží, jenž sestoupil na zem proto, aby přinesl pokoj naší duši: tak i ti, kdož přinášejí pokoj a usmíření do domů, jsou pravými syny Božími.

Blaženi, kteří protivenství trpí pro spravedlnost, neboť jejich jest království nebeské - protivenství trpí pro hlásání spravedlnosti ne samými ústy, nýbrž vůní celého svého života.

Blaženi jste, když vás budou haněti a pronásledovati a všechno zlé o vás lživě mluvíti pro mne. Radujte se a plesejte, neboť mzda vaše hojná jest v nebesích - hojná, neboť jejich zásluha jest trojí: první, že již sami o sobě byli nevinni a čisti; druhá, že jsouce čisti, byli pomluveni; třetí, že byvše pomluveni, radovali se, že trpěli pro Krista.

Shromáždění věřících opakuje se slzami za předčitatelem tato slova Kristova, jež zvěstovala, kdo může očekávati a nadíti se věčného života v budoucím věku, kdo jsou skutečnými králi světa, spoludědici a účastníky nebeského království.

Tu se otevrou slavnostně královské dveře, jakoby dveře samého království nebeského, a

zrakům všech přítomných se zjeví zářivý oltář, jakožto místo, kde přebývá sláva Boží, a jakožto nejvyšší učeliště, odkud nám vzhází poznání pravdy a zvěstuje se *život věčný*. Kněz i jáhen přistoupíce k oltáři vezmou s něho evangelium a nesou je k lidu, nikoli dveřmi královskými, nýbrž bočními, připomínajícími dveře v oné boční místnosti, odkud se v prvních dobách vynášely knihy ke čtení do prostřed chrámu.

Shromáždění věřících patří na evangelium, nesené rukami pokorných služebníků církve, takřka jako na samého Spasitele, vycházejícího po prvé za úkolem božského kázání: vychází těsnými severními dveřmi, jakoby nepoznán, do prostřed chrámu, aby se ukázal všem a vrátil se zpět do svatyně královskými dveřmi. Služebníci Boží se zastaví uprostřed chrámu; oba skloní hlavu. Kněz se modlí tichou modlitbu, nechať Ten, jenž ustanovil na nebesích vojska andělská a pluky nebeské pro službu své slávy, rozkáže nyní týmž Silám a Andělům nebes, sloužícím spolu s námi, aby zároveň s námi vykonali svůj vstup do svatyně. Jáhen pak ukáže modlitebním orarem na královské dve-

ře a dí mu: *Požehnej, pane, svatý vchod.* - *Bud požehnan vchod svatých tvých, v každý čas, nyní i vždycky, i na věky věků,* odpoví na to kněz. Jáhen dá políbiti knězi svaté evangelium a odnese je do kněžiště, v královských dveřích se však zastaví, a pozdvihnuv je ve svých rukách zapěje: *Moudrost,* chtěje tím naznačiti, že Slovo Boží, Jeho Syn, Jeho věčná Moudrost byla zvěstována světu skrze evangelium, které on nyní povznesl ve svých rukách. A hned poté povolává: *Vzprímení,* t. j. vzhopte se, povstaňte z lenosti, z nedbalého stání. Shromáždění věřících, vzpřimujíc se duchem, volá spolu se sborem: *Pojďte, klanějme se a padejme před Kristem! Spasiž nás, Syne Boží, kteří Ti pějeme Alleluja.* Hebrejské slovo *alleluja* značí: „Pán jde, chvalte Pána;“ poněvadž se však podle povahy posvátného jazyka tají ve slově „jde“ přítomnost i budoucnost, to jest: jde ten, jenž přišel a znovu přijde, z té příčiny doprovází toto slovo *alleluja*, vyjadřující věčné přicházení Boží, pokaždé ty posvátné úkony, při kterých sám Pán vychází k lidu v podobě evangelia nebo obětních darů. Evangelium, kterým zvěstová-

no slovo života, klade se na oltář. Na kůrech zavzní buď písně ku počtě svátku toho dne, nebo pochvalné tropary²⁷ a hymny ku počtě světece, jehož pamět církev slaví za to, že se stal podoben těm, které Kristus vyjmenoval v přečtených blahoslavenstvích, a že živým příkladem vlastního života ukázal, jak třeba vzlétati za ním do života věčného. Po skončení troparů nastává doba, kdy se pěje třikrát *svatý*²⁸. Jáhen vyžádav si k tomu od kněze požehnání, objeví se v královských dveřích a kyná orarem dá znamení pěvcům. Celým chrámem rozlchá se slavnostně - hřímavě trojsvatá píseň, sestávající z tohoto trojího vzývání: *Svatý Bože, svatý Silný, svatý Nesmrtelný, smiluj se nad námi!*

Vzýváním: *Svatý Bože* píseň tato zvěstuje Boha Otce, vzýváním: *Svatý Silný* Boha Syna, Jeho sílu, Jeho tvůrčí slovo, vzýváním: *Svatý Nesmrtelný*, Jeho nesmrtelnou myšlenku, věčně živoucí vůli. Třikrát zanotí pěvci tento chvalo zpěv, aby všem znělo v sluch, že s věčným trváním Boha trvalo v něm věčné trvání Trojice, a že nebylo času, aby v Bohu nebylo bývalo Slova a aby Slovu byl chyběl Duch Svatý.

Slovem Hospodinovým utvrzena jsou nebesa, a dechem úst jeho všechna moc jejich (Žalm XXXII. 6), dí prorok David. Jeden každý z přítomných, když si uvědomí, že i v něm, jakožto v obraze Božím, je táž trojnost, že jest on sám, jeho slovo a jeho duch neboli myšlenka hýbající slovem, že však jeho lidské slovo jest bezmocné, že plyne na prázdno a nic netvoří, duch pak že nenáleží jemu, záviše na kdejakém postranním dojmu, a že toliko povznese-li se sám k Bohu, nabývají v něm síly slovo i duch: v slově odráží se Slovo Boží, v duchu Duch Boží, a obraz Trojice Stvořitelovy se vtiskuje jako pečeť do bytosti stvořené, která se tím stává podobna svému Tvůrci, - když si to vše uvědomuje každý naslouchající zpěvu trojího *svatý*, modlí se u sebe v nitru, aby Bůh svatý, silný a nesmrtelný očistil jej celého a zvolil si jej za svůj chrám a příbytek, a opakuje pro sebe třikrát: *Svatý Bože, Svatý Silný, Svatý Nesmrtelný, smiluj se nad námi.* Kněz ve svatyni, říkáje tichou modlitbu za přijetí této trojsvaté písně, uklání se třikrát hluboce před oltářem a opakuje třikrát pro sebe: *Svatý Bože, Svatý*

Silný, Svatý Nesmrtelný. A podobně opakuje i jáhen pro sebe třikrát touž píseň, a spolu s ním se hluboce uklání před svatým oltářem.

Vykonav úklony odejde kněz na vrchní místo²⁹, jakoby do hlubin Božího vědění, odkud nám vyprýštilo tajemství nejsvětější Trojice, jakoby na ono nejvyšší, všude patrné místo, kde Syn přebývá v lůně Otcově v jednotě Ducha Svatého. A svým vystoupením na ně zobrazuje kněz vystoupení samého Krista zároveň s tělem do lůna Otcova, zvoucí člověka, aby spěl za ním do lůna Otcova, - znovuzrození, spatřené zdáli prorokem Daniele, jenž viděl v svém závratném vidění, jak „Syn člověka došel až k Starci dnů“ (Dan. VII. 13). Kněz jde neochvějným krokem říká: *Požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně*, a na pobídku jáhnovu: *Požehnej, pane, vrchní trůn*, žehná jej řka: *Požehnán jsi na trůně slávy království svého, který sedíš nad cheruby* (Dan. III. 54-55) *v každý čas, nyní i vždycky, i na věky věkův.* I posadí se na vrchním místě vedle křesla, určeného pro biskupa. Od té chvíle, jako apoštol Boží a jeho náměstek, s tváří obrácenou k lidu, soustřeďuje svou pozornost na slyšení

nastávajícího čtení z listů apoštolských, - sedě při tom, a dává je již tímto svým seděním na srozuměnou, že jest roven apoštolům.

Předčítatel s apoštolem³⁰ v ruce vyjde do prostřed chrámu. Zvoláním: *Pozor dejme* vyzývá jáhen všechny přítomné k pozornosti. Kněz posílá z hloubi kněziště předčítateli i přítomným přání pokoje; shromáždění věřících odpovídá týmž přáním knězi. Poněvadž však služba jeho má býti duchovní, podobně jako služba apoštolů, kteří mluvili ne však slova svá, nýbrž Duch svatý sám hýbal jejich ústy, proto neříkají: *pokoj tobě*, ale: *duchu tvému*. Jáhen volá: *Moudrost*. Hlasitě, výrazně začíná předčítatel, aby všichni slyšeli každé slovo; pilně, se srdcem ochotným, s duší dychtivou, s rozumem zpytujícím vnitřní smysl čteného, naslouchá shromáždění, neboť čtení epištoly je stupněm a žebříkem k lepšímu chápání evangelia. Když předčítatel skončí čtení, kněz zapěje jemu z kněziště: *pokoj tobě*. Sbor odpoví: *i duchu tvému*. Jáhen volá: *Moudrost*. Ze sboru zavzní: *alleluja*, zvěstující blízkost Pána, jenž přichází mluvit k lidu ústy evangelia.

Jáhen skadidelnicí v ruce jde, aby naplnil chrám libou vůní, na uvítanou přicházejícímu Pánu, připomínaje nám tímto okuřováním duchovní očištění našich duší, s jakým máme naslouchati libovonným slovům evangelia. Kněz se modlí v kněžišti tichou modlitbu, aby nám v srdci zaplálo světlo božského rozumu a otevřely se naše duchovní oči pro chápání evangelních zvěstí. Za vzplanutí téhož světla v svém srdci modlí se tiše přítomní, hotovíce se naslouchati. Jáhen vyžádá si od kněze požehnání a přijav od něho na posilu slova: *Bůh na přímluvy svatého, slavného apoštola a evangelisty* (uvede se jeho jméno) *dejž ti slovo zvěstovati mocí velikou, aby se naplnilo evangelium milovaného Syna Jeho, Pána našeho Ježíše Krista*, ubírá se na ambon, při tom jest před ním nesena svíce, představující světlo Kristovo, jež vše osvětluje. Kněz v kněžišti volá ke shromážděným: *Moudrost! Vzpřímení poslechněme svaté evangelium. Pokoj všem.* Sbor odpovídá: *i duchu tvému.* Jáhen začíná čtení.

Kloníce zbožně hlavy, jako by naslouchali samému Kristu, mluvícímu s ambonu, snaží se

všichni přijmouti srdcem símě svatého slova, jež ústy svého služebníka zasévá sám nebeský Rozséváč, - ne tím srdcem, které Spasitel přirovnává k roli u cesty, na niž, padnou-li semena, bývají uchváćena od ptáků, od přilétajících zlých myšlenek, - ne tím srdcem, které On přirovnává k půdě kamenité, pokryté jen svrchu prstí, jež sice ochotně přijímá slovo, ale slovo nezapouští hluboko svých kořenů, neboť tu není hloubky srdce, - také ne tím srdcem, které On přirovnává k zemi neobdělancé, zahlušené trním, na niž se símě sice uchytí, ale trní spolu s ním rychle rostoucí - trní vezdejších klopot a starostí, trní svodů, nesčetná kouzla otupujícího světského života s jeho klamnými výhodami, zadusí sotva vypučelé klíčky - a símě zůstává bez plodu; - ale tím vnímavým srdcem, které On přirovnává k půdě dobré, přinášející užitek - to sterý, ono šedesaterý, jiné třicaterý, - které vše, co pojme do sebe, po odchodu z kostela nechává růsti doma, v rodině, ve službě, při práci, za oddechu, při zábavách, v hovoru s lidmi i o samotě. Slovem, každý z věřících se snaží býti tím slyšícím a

zároveň činícím, jehož Spasitel slibuje připodobniti muži moudrému, stavícímu dům ne na písku, nýbrž na skále, takže, kdyby se naň zde, až vyjde z chrámu, obořily přívaly, řeky a víchry všech pohrom, jeho duchovní příbytek zůstal by nepohnut jako hrad na skále (Mat. VII. 24-25). Když se čtení skončí, kněz ve svatyni ohlašuje jáhnovi; *Pokoj tobě, zvěstovateli.* Všichni přítomní, pozvedající hlavy, uchvácení vděčností volají zároveň se sborem: *Sláva Ti, Bože náš. Sláva Ti!* Kněz stojí v královských dveřích přijímá od jáhna evangelium a klade je na oltář, jako slovo, jež vyšlo z Boha a opět se k němu vrátilo. Kněžiště, představující vyšší nadpozemské stánky, ukrývá se očím - královské dveře se zavírají, hořejší jejich část se zastírá oponou na znamení, že není jiných dveří do království nebeského kromě těch, které otevřel Kristus, že jen s Ním možno do nich vejíti: „Já jsem dveře“ (Jan X. 9).

Zde bývalo obyčejně v prvních dobách křesťanských místo pro kázání; následovalo objasnění přečteného evangelia a jeho výklad. Ježto se však v nynější době káže většinou

o jiných textech, a kázání tudíž nebývá jen vysvětlováním přečteného evangelia, aby se nerušil pravidelný postup a souvislost mše svaté, překládá se na konec.

Jáhen, živý obraz anděla, vzbuzovatele lidí k modlitbám, odejde na ambon, aby shromážděné povznesl k modlitbám ještě úsilovnějším a horlivějším. *Rceme všichni z celé duše, a ze vsí myslí své rceme*, vybízí nadzvedaje třemi prsty modlitební orar; a celou myslí svou přednášející své prosby, všichni volají: *Pane, smiluj se*. Jáhen opětuje prosby trojím voláním o slitování, a znovu vyzývá, aby se modlili za všechny lidi na všech stupních hodnosti a stavu, začínaje od nejvyšších, kde je člověku nejtíže, kde se člověk střetá s nejvíce překážkami a kde je pomoc Boží nejpotřebnější. Každý z přítomných věda, jak blaho mnohých závisí velmi na tom, zda vyšší úřady plní řádně své povinnosti, prosí úsilovně za to, ať jim Bůh dá rozum a vede je k svědomitému plnění svého úkolu a každému propůjčí sílu, aby se ctí dokončil svou pozemskou dráhu. Za to prosí všichni vroucně, říkajíce netoliko jednou, ale třikrát: *Pane, smi-*

luj se. Celý řetězec těchto modliteb sluje zdvojenou ektenii neboli ektenii vroucích proseb³¹, a kněz ve svatyni před oltářem se modlí vroucně za přijetí těchto společných, zdvojených proseb, a tato jeho modlitba se zove též modlitbou vroucích proseb.

A stane-li se, že se ten den obětuje mše za zemřelé, tu se hned po zdvojené ektenii zpívá ektenie za zemřelé. Jáhen drže orar třemi prsty ruky, vybídne k modlitbě za pokoj duší služebníků Božích, a uvede je všechny jménem, aby jim Bůh odpustil všeliký hřích, dobrovolný i nedobrovolný, aby jejich duše ubytoval tam, kde spravedliví docházejí pokoje. Tu každý z přítomných vzpomene všech nebožtíků, blízkých svému srdci, a řekne pro sebe třikráte na každé zvolání jáhnovo: *Pane, smiluj se, modle se vroucně za své i za všechny zesnulé křesťany. Prosme Krista, nesmrtelného krále a Boha našeho, pèje jáhen, za smilování Boží, za království nebeské a za odpuštění jejich hříchů...* Shromáždění odpovídá se sborem pěvců: *Uděl, Pane.* A kněz ve svatyni modlí se, aby Ten, jenž zdeptal smrt a daroval život, sám popřál odpoči-

nek duším svých zemřelých služebníků na místě líbezném, na místě pokojném, odkud prchla nemoc, žal i nářek, a vyprošuje jim v srdci svém odpuštění všech hříchů, volaje hlasitě: *Neboť Ty jsi vzkříšení a život a pokoj zemřelých služebníků svých, Kriste, Bože náš, a Tobě chválu vzdáváme s věčným Tvým Otcem, s přesvatým, a dobrým, a oživujícím Tvým Duchem, nyní i vždycky i na věky věkův.* Souhlasným *Amen* odpovídá sbor. Jáhen začíná ektenii za katechumeny.³²

Třebas nyní zřídka se naskytnou takoví, kteří ještě nepřijali svatého křtu a náleží do počtu katechumenů, přece každý z přítomných, když si pomyslí, jak daleko je vzdálen věrou i skutky od věřících, uznávaných za hodné účastniti se v prvních dobách křesťanských společných hodů lásky, když vidí, že sám byl vlastně jen katechisován od Krista, ale nepřijal Ho svým životem, že sotva vnímá smysl Jeho slov, aniž je uvádí ve skutek, že jeho víra je posavad chladná a že jí chybí oheň vše odpouštějící bratrské lásky, stravující zatvrdlost duše, a že, ač byl pokřtěn vodou ve jménu Kristově, nedostihl onoho obrození ducha, bez něhož křesťan-

ství není ničím, podle výroku samého Spasitele: „Nenarodí-li se kdo s výše,³³ nevejde do království nebeského“ (Jan III. 3) - když si to vše představí, tu každý z přítomných řadí sebe zkroušeně mezi katechumeny a na vyzvání jáhnovo: *Modlete se, katechumeni, k Pánu, z hloubi srdce volá: Pane, smiluj se!*

Věřící, volá jáhen, modleme se za katechumeny, aby se Pán smiloval nad nimi, aby je katechisoval slovem pravdy, aby jim odhalil evangelium spravedlnosti, aby je sjednotil se svou svatou, katolickou a apoštolskou církví, aby je spasil, smiloval se nad nimi, ujal se jich a ochránil je svou milostí.

A věřící, u vědomí toho, jak málo si zaslouží jména věřících, modlí se za katechumeny, modlí se sami za sebe, a na každé jednotlivé vyzvání jáhnovo odpovídají se sborem pěvců: *Pane, smiluj se. Jáhen vybízí: Katechumeni, hlavy své skloňte před Pánem! Všichni sklánějí hlavy volající z hloubi srdce: Před tebou Pane.*

Kněz koná tichou modlitbu za katechumeny a za ty, již v pokoře duše své sami se staví do řad katechumenů. Jeho modlitba zní: *Pane Bo-*

*že náš, který žiješ na výsostech a vzhlížíš na pokorné, který jsi poslal ke spáse lidského pokolení svého Syna, Boha a Pána našeho Ježíše Krista: popatř na služebníky své katechumeny, sklánějící svou šíji před Tebou (a učiň je včas příhodný hodnými koupele znovuzrození, odpuštění hříchů a roucha neporušitelnosti), sjednot je se svou (svatou katolickou a apoštolskou) Církví a přičti je k svému vyvolenému stádu, aby i oni spolu s námi slavili přečestné a velebné jméno Tvé, Otce i Syna i Ducha Svatého, nyní i vždycky i na věky věků.³⁴ Sbor zahřmí: Amen. Aby se pak připomenulo, že nastala chvíle, kdy katechumeni dříve odcházivali z chrámu, volá jáhen hlasitě: *Katechumeni, vyjděte!* A hned poté povýšeným hlasem po druhé: *Katechumeni vyjděte!* A potom po třetí: *Katechumeni, vyjděte, ať tu není nikoho z katechumenů, toliko sami věřící opět a opět prosme Pána.**

Při těchto slovech zachvívají se všichni, cítíce svou nehodnost. Každý z přítomných volá v duchu k samému Kristu, jenž vyhnal z chrámu Božího prodavače a drzé kramáře, protože obrátili jeho svatyni v tržiště, a snaží se vyhnati

z chrámu své duše katechumena, nepřipraveného na obcování při svátostné oběti, a volá k samému Kristu, aby v něm zbudoval věřícího, připočteného k stádu vyvolenému, o němž píše Apoštol: „Národ svatý, lid obnovený, kameny vzdělávané v dům duchovní“ (I Petr. II. 5, 9), - připočteného k těm v pravdě věřícím, kteří bývali přítomni při mši v prvních dobách křesťanských, a jejichž tváře nyní naň patří s ikonostasem. A svým pohledem je všecky objímaje, volá je na pomoc jako bratry, modlící se nyní na nebesích, neboť teď nastávají nejposvátnější úkony - začíná se mše věřících.

Mše věřících

V zavřené svatyni rozprostře kněz na posvátném oltáři antimins³⁵, náhradný oltář - roušku s obrazem těla Kristova; na ní má býti postaven svatý chléb i kalich naplněný vínem a vodou, které kněz v proskomidii přichystal, a které se nyní slavnostně před zraky všech věřících přenesou s bočního žertveníku. Rozprostřev antimins, - připomínající dobu pronásledování

křesťanů, kdy církev neměla stálého bydliště, a nemohouc s sebou oltáře přenášeti, jala se užívati této roušky s částčkami ostatků, a ponechala si ji jakoby na dosvědčenou, že se ani nyní neváže na nijakou výlučnou budovu, obec neb místo, nýbrž že pluje jako loď na vlnách tohoto světa, nikde nezarážejíc své kotvy: její kotva jestiž na nebesích, - rozprostřev tento antimíns, přistupuje k oltáři tak, jako by k němu přistupoval po prvé a jako by se teprve teď chystal začít opravdovou bohoslužbu: neboť v prvotním čase u křesťanů se teprve teď otvíral oltář, který do té chvíle zůstával zavřen a oponami zastřen pro přítomnost katechumenů, a teprve teď se začínaly vlastní modlitby věřících. Ve svatyni ještě zavřené sklání se hluboce před oltářem a dvěma modlitbami věřících prosí za své očištění, aby mohl bez odsouzení přistoupiti k svatému obětišti, aby se stal hodným přináseti oběti s čistým svěděním svého svědomí. Jáhen pak, stoje na amboně uprostřed chrámu, živý obraz anděla, vzbuzovatele k modlitbám, drže orar třemi prsty, vyzývá všechny věřící k týmž modlitbám, jimiž

se začínala mše katechumenů. A všichni věřící, snažíce se přivésti svá srdce do souhlasné nálady pokoje, nyní ještě potřebnějšího, volají: *Pane, smiluj se*, a ještě usilovněji se modlí za pokoj s hůry a za spásu svých duší, za světový mír, za zdar Božích církví a sjednocení všech, za tento svatý chrám a za ty, kdož do něho vcházejí s věrou, nábožností a bázní Boží, za své vysvobození ze všelikého zármutku, hněvu a bídy. I volají ještě mocněji v svém srdci: *Pane, smiluj se!*

Kněz z hloubi svatyně zapěje: *Moudrost*: tím chce naznačiti, že táž Moudrost, týž Věčný Syn, který vyšel zasévat v podobě evangelia slovo učící, jak žít, bude nyní přenesen v podobě svatého chleba, aby sebe přinesl v obět za všech svět. Tímto napomenutím vzpružení soustřeďují všichni přítomní své myšlenky, připravují se k nastávajícím nejposvátnějším bohoslužebným úkonům. Kněz, sloužící mši, modlí se potichu, skloněn jsa k oltáři, tuto vznešenou modlitbu: *Nikdo z těch, kdo jsou svázáni tělesnými žádostmi a rozkošemi, není hoden přistoupiti ani přiblížiti se ani sloužiti Tobě, Králi slávy,*

neboť sloužiti Tobě jest něčím velikým a strašným i pro samé nebeské síly. Avšak z (nevýslovné) a nezměrné své lásky k lidem stal jsi se bez porušení a bez proměny³⁶ člověkem a byls naším Veleknězem a sám jsi nám odevzdal posvátný obřad této mešní nekrvavé oběti, jakožto Pán veškerenstva, neboť Ty samojediný, Pane Bože náš, vládneš nebesům i zemi, jsa nesen na trůně cherubů, Pán serafů a král Israele, jediný svatý a mezi svatými odpočívající. Tebe tudíž prosím, jediného dobrého a laskavého, vzhlédni na mne, svého hříšného a neužitečného služebníka, a očisti mou duši a mé srdce od zlého svědomí, a mocí Ducha Svatého učiň mne, přioděného svátostnou milostí kněžství, způsobilým přistoupiti k tomuto tvému svatému stolu a obětovati svaté a přečisté Tvé Tělo a drahocennou Tvou krev. K Tobě zajisté přicházím, skláněje svou šíji, a prosím Tě: neodvracej tváře své ode mne aniž mne zapuzuj z kruhu dítek svých, ale propůjč, aby tyto dary byly Ti přineseny mnou, hříšným a nehodným služebníkem Tvým: neboť Tys i obětující i obětovaný i rozdělený, Kriste Bože náš, a Tobě vzdáváme chválu, s věčným Tvým Otcem a přesvatým, dobrým a

oživujícím Tvým Duchem, nyní i vždycky i na věky věkův.

Asi v polovici této modlitby se otevrou královské dveře, takže možno ještě viděti, jak se kněz s rozpiatýma rukama modlí. Jáhen s kadidelnicí v ruce vyjde, aby připravil cestu Králi veške-
renstva, a nakuřováním hojně dýmajícím pou-
štěje oblaka kadidlové vůně, uprostřed nichž
bude přenesen ten, kterého nosívají cherubo-
vé, připomíná všem, aby jejich modlitba před
Pánem stoupala jako kadidlo, - připomíná, aby
si všichni uvědomili, jsouce podle slov Apo-
štolových „dobrou vůní Kristovou“ (II kor. II.
15), že třeba jim býti čistými cheruby pro při-
jetí Pána. Sbory pak na obou kůrech započnou
jménem celého chrámu tuto cherubínskou pí-
seň: *Představujice tajemně cheruby a živoplné
Trojici pějíce píseň trojího „svatý“, odvrzme nyní
všelikou starost vezdejší, abychom přijali Krále
všech, na kopích neseného³⁷ neviditelně od anděl-
ských pluků.*

Bývalo zvykem u starých Římanů, že vynášeli
nově zvoleného císaře mezi lid v průvodě vo-
jenských legií na štítu, pod příkrovem množ-

ství oštěpů nad ním skloněných. Tuto píseň složil sám císař³⁸, padnuv do prachu se vši svou pozemskou nádherou před nádherou krále veškeřenstva, neseného na kopích od cherubů a šiků nebeských sil: v prvotních dobách sami císařové se stavěli pokorně do řad kněží při vynášení svatého chleba.

Zpěv této písně přechází v andělský, podobný tomu, jaký zpívaly na výšině neviditelné síly. Kněz a jáhen opakující též tiše pro sebe píseň cherubínskou, odeberou se k bočnímu žertveníku, kde se konala proskomidie. Jáhen přistoupí k darům, přikrytým rouškou zvanou vzduchem a praví: *Pozdvihni, pane*. Kněz sejme roušku a vloží mu ji na levé ramě řka; *Pozdvihujte rukou svých k svatyni a dobrořečte Pánu* (Žalm CXXXIII. 2). Potom vezme disk s beránkem a vloží jej na hlavu jáhnovu, sám pak vezme svatý kalich a vyjde bočními neboli severními dveřmi k lidu, při čemž se před ním nese svíce neb lampa. Koná-li se bohoslužba společně za hromadné účasti kněží a jáhnů, tu jeden nese disk, jiný kalich, třetí svatou lžící, kterou se udílí svaté přijímání, čtvrtý kopí, kterým

probodeno svaté tělo. Vynáší se všechno příslušenství, dokonce i hubka, kterou se sbíraly odrobinky svatého chleba na disk a která nám zobrazuje houbu namočenou v octě a žluči, jíž lidé napojili svého Tvůrce. Za zpěvu cherubínské písně, podoben jsa nebeským silám, vychází tento slavnostní průvod, zvaný velikým vchodem.

Při pohledu na krále veškerenstva, neseného v ponížené způsobě beránka, ležícího na disku, jakoby na štítě, obklopeného nástroji pozemských muk, jakoby kopími nesčetných neviditelných vojsk a nebeských hierarchií, všichni sklánějí dolů své hlavy a modlí se slovy lotra, jenž zalkal k Němu na kříži : *Pane, rozpomeň se na mne, když přijdeš do království svého.* (Luk. XXIII. 42). Uprostřed chrámu se celý průvod zastaví. Kněz užije tohoto významného okamžiku, aby v přítomnosti těch, kdo nesou obětní dary, vzpomenu před Pánem jména všechněch křesťanů, počínaje těmi, kterým se dostalo údělem obtížnějších a světějších závazků, na jejichž plnění závisí štěstí všech a vlastní spása jich duše, - konče slovy : *Na vás a na všechny*

pravoslavné křesťany ať se rozpomene Pán Bůh v království svém, v každý čas, nyní i vždycky i na věky věků. Pěvci zakončí cherubínskou píseň trojím zapěním: *alleluja*, zvěstujícím trojí příchod Páně. Průvod vstupuje do královských dveří. Jáhen vejde první ze všech do svatyně, postaví se po pravé straně dveří a uvítá kněze slovy: *Rozpomeň se Pán Bůh na kněžství tvé v království svém.* Kněz mu odpoví: *Rozpomeň se Pán Bůh na jáhenství tvé v království svém, v každý čas, nyní i vždycky, i na věky věků,* a postaví svatý kalich a chléb, představující Tělo Kristovo, na oltář, jako na hrob. Královské dveře se zavrou, jakoby dveře hrobu Páně; opona se nad nimi zatáhne, je to jako hlídka, postavená na stráž. Kněz snímá s hlavy jáhnovy svatý disk, jako by snímal tělo Spasitelovo s kříže, postaví jej na rozestřené antimins jako na prostěradlo, a provází tento úkon slovy: *Šlechtný Josef, sňav s dřeva přečisté Tvé tělo, obvinul je v plátno čisté a ve vonné věci, a pochovav uložil je do hrobu nového* (srov. Mat. XXVII, 59-60). A vzpomínaje na všudypřítomnost Toho, jenž nyní leží před ním v hrobě, dí u sebe: *V hro-*

bě jsi byl s tělem, v předpekli s duší jako Bůh, v ráji s lotrem a na trůně s Otcem i Duchem, Kriste, vše naplňující, neobsáhlý. A vzpomínaje na slávu, jakou se oděl tento hrob, dí: Dárce života, opravdu krásnějším než ráj a skvělejším než jakýkoli královský palác zjevil se nám, Kriste, Tvůj hrob, pramen našeho³⁹ vzkříšení. A sňav příkrov s disku a s kalicha a roušku zvanou vzduch s ramene jáhnova, které již nyní nezobrazují plénky, do nichž bylo zavinuto dítě Ježíš, nýbrž roušku a prostěradla hrobní, do nichž bylo zavinuto jeho mrtvé tělo, okouřiv je kadidlem, znovu jimi přikrývá disk i kalich, říká: Šlechtný Josef, sňav s dřeva přečisté Tvé tělo, obvinul je v plátno čisté a ve vonné věci, a pochovav uložil je do hrobu nového. Potom vezme od jáhna kadidelnici a okouří svaté dary, ukláněje se před nimi třikráte, a jako přípravu k nastávajícímu obětování říká potichu slova proroka Davida: Dobrotivě učiň, Pane, ve své laskavosti Sionu, aby vzdělány byly zdi jerusalemské: tehda přijmeš oběť spravedlnosti, dary a zápal, tehda klásti budou na oltář tvůj telata (Žalm L. 20-21), neboť dokud sám Bůh nezbudu-

je, neohradí našich duší zdmí jerusalemskými proti všelikým útokům tělesným, nejsme s to, abychom jemu přinesli oběti nebo zápalý, a plamen vnitřní modlitby nevyšlehne vzhůru, jsa roznášen těkavostí myšlenek, přívalem vášní a vichřicí duševního zmatku. Modle se za svou očistu k nastávajícímu obětování, odevzdávaje kadidelnici jáhnovi, spustí felon a skloniv hlavu, dí jemu: *Rozpomeň se na mě, bratře a spolusloužiteli, - Rozpomeň se Pán Bůh na tvé kněžství ve svém království*, odpoví jáhen, a pomysliv také sám na svou nehodnost, skloní hlavu a drže orar v ruce, dí jemu: *Pomodli se za mě, pane svatý*. Kněz jemu odpoví: *Duch svatý sestoupí v tebe a zastíní tě moc Nejvyššího* (Luk 1. 35). - *Sám Duch bude sloužiti s námi po všechny dny života našeho*. A jáhen, jsa si plně vědom své nehodnosti, dodává: *Rozpomeň se na mě, pane svatý*. Kněz jemu: *Rozpomeniž se na tě Pán Bůh ve svém království, v každý čas, nyní i vždycky, i na věky věků*. Jáhen řekne: *Amen*, políbí knězi ruku a vyjde bočními severními dveřmi vyzvat všechny přítomné k modlitbám za přenesené a na oltáři položené svaté dary.

Vstoupiv na ambon, čelem ke dveřím královským, nadzvedaje orar třemi prsty ruky na způsob zdvižené peruti anděla, povzbuzovatele k modlitbě, přednáší řadu proseb, už nepodobných předešlým. Počínají se výzvou k modlitbě za dary přenesené na oltář, brzy však přecházejí v prosby, jaké vysílají k Pánu toli-ko věřící, kteří žijí v Kristu.

Prosme Pána, aby celý tento den byl dokonalý, svatý, pokojný a bez hříchu, vybízí jáhen.

A všichni prosíce o takový den, přidávají se ke sboru pěvců a volají od srdce: *Uděl, Pane.*

Prosme Pána za anděla pokoje, věrného vůdce, ochránce duše naší i těla našeho.

A prosíce o anděla, volají všichni: *Uděl, Pane.*

Prosme Pána za odpuštění a prominutí svých hříchů a poklesků.

A prosíce se slzami za odpuštění, volají všichni: *Uděl, Pane.*

Prosme Pána za to, co je dobré a prospěšné naší duši, a za mír světový.

A prosíce za vše, co je dobré a prospěšné pro duši, i za to, co je nejpotřebnější světu, mocněji vpadají přítomní: *Uděl, Pane.*⁴⁰

Prosme Pána, abychom v pokoji a kajícnosti skončili ostatek svého života.

A prosíce za to, jako za věc pro křesťana nejžádoucnější, volají shromáždění: *Uděl, Pane.*

Prosme,⁴¹ aby konec našeho života byl křesťanský, bez bolesti a hanby, v pokoji, a abychom se na strašném soudu Kristově dobře zodpovídali.

Hlasy celého shromáždění splývajíce v jeden křik volají: *Uděl, Pane.*

Upíraje zraky své k obrazům svatých, volá jáhen: *Přesvatou, přečistou, přeblahoslavenou, slavnou panovnici naši Bohorodičku Marii vždy Panu, se všemi svatými vzpomenouce, sami sebe i všecek život svůj Kristu Bohu poručme.*

A v opravdové touze sami sebe i druh druhá Kristu Bohu poručiti, volají všichni: *Tobě, Pane.*

Ektenie se končí zpěvem knězovým: *Skrze milosrdenství jednorozeného Syna svého, s nímž jsi veleben spolu s přesvatým a dobrým a oživujícím svým Duchem, nyní i vždycky, i na věky věkův.*

Sbor zahřmí: *Amen.*

Svatyně pořád ještě jest zavřena. Kněz pořád ještě nepřistupuje k obětování: ještě mnoho

musí předcházeti tajemnou večeři. Zhlobi svatyně posílá pozdrav samého Spasitele: *Pokoj všem*. Odpověď zní: *I Duchu tvému*. Jáhen, stoje na amboně, jak tomu bylo u prvních křesťanů, vyzývá všechny k vespolečné lásce slovy: *Milujme se vespolek, abychom jednomyslně vyznávali...* Konec výzvy podchycuje sbor pěvců: *Otce i Syna i Svatého Ducha, soupodstatnou a nerozdílnou Trojici*, hlásaje, že nemilujeme-li se vespolek, nemůžeme milovati Toho, jenž všecek jest čirá láska, plná, dokonalá, obsahující v své Trojici i milujícího i milovaného i sám úkon lásky, kterou milující miluje milovaného: milující - toť Bůh Otec, milovaný - Bůh Syn, a sama láska, která je víze - Bůh Duch Svatý. Třikrát sklání se kněz ve svatyni říkáje potichu pro sebe: *Milovati budu tebe, Pane, sílo má, Pán opora má i útočiště mé* (Ž. XVII. 2-3), a líbá disk a kalich, jež jsou zakryty rouškami, líbá okraj svatého stolu, a všichni kněží, kolik právě jich spolu s ním slouží, dělají totéž a potom líbají druh druhu. Hlavní z nich řekne: *Kristus uprostřed nás*. Jemu odpovídají: *i jest i bude*. Podobně všichni jáhnové, kolik jich právě jest, líbají

napřed každý svůj orar na tom místě, kde na něm jest obraz kříže, potom druh druha, říkající táž slova.

Dríve se líbali vzájemně rovněž všichni přítomní v chrámě, mužové s muži, ženy s ženami, říkající: *Kristus uprostřed nás*, a též odpovídající: *i jest i bude*; proto i nyní každý z přítomných, shromáždív v duchu před sebou všechny křesťany, nejen přítomné v chrámě, ale i nepřítomné, nejen blízké jeho srdci, ale i vzdálené od srdce, spěchaje se usmířiti s těmi, proti nimž choval jakoukoli nelásku, nenávisť, nechť - spěchá jim všem dáti v duchu políbení, říká v nitru svém: *Kristus uprostřed nás*, a odpovídaje si za ně: *i jest i bude*: neboť bez toho byl by mrtev pro všechny následující bohoslužebné úkony, podle slov samého Krista: *Nechej tu daru svého a jdi prve smířit se s bratrem svým, a potom přijda obětuj dar svůj* (Mat. V 24.); a na jiném místě: *Řekl-li by kdo, že miluje Boha, a nenáviděl by bratra svého, lhář jest: neb kdo nemiluje bratra svého, kterého vidí, jak může milovati Boha, kterého nevidí?* (I Jan IV. 20).

Jáhen stoje na amboně tváří ke všem přítom-

ným, drže orar třemi prsty, řekne starodávné výstražné zvolání: *Dveře, dveře*; týkalo se to dřívě vrátných, u vchodu dveřního stojících, aby nikdo z pohanů, kteří mívali v obyčeji rušiti křesťanskou bohoslužbu, drze a svatokrádežně se nevedral do chrámu, nyní však se týká samých přítomných, aby hlídali dveři svého srdce, kde se již usídlila láska, a nevedral se tam nepřítel lásky, dveře pak úst a uší aby otevřeli k slyšení symbolu víry, a na označenou toho se odhrnuje opona nad královskými dveřmi, neboli svrchní dveře, které se otvíravají jen tehdy, když třeba upnouti pozornost rozumu na nejvyšší tajemství. Jáhen pak vybízí k poslouchání symbolu víry těmito slovy: *S moudrostí dávejme pozor!* Tvrdým, mužným nápěvem, spíše se podobajícím recitaci, čtou zpěváci zřetelně a hlasitě: *Věřím v jediného Boha Otce Všemohoucího, Stvořitele nebe i země, všech věcí viditelných i neviditelných.* Tu se na okamžik odmlčí, aby všem na mysl zvlášť vytanula první osoba svaté Trojice - Bůh Otec, načež pokračuje zvýšeným hlasem: *Vo jediného Pána Ježíše Krista, Syna Božího, jednorozeného, z Otce narozeného přede*

všemi věky, Světlo ze Světla, Boha pravého z Boha pravého, zrozeného, nestvořeného, soupodstatného s Otcem, skrze něhož všechno učiněno jest: který pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil s nebes, a vtělil se z Ducha Svatého a z Marie Panny a stal se člověkem: a ukřižován byl za nás pod Pontským Pilátem, trpěl a pohřben jest; a třetího dne vstal z mrtvých podle Písem, a vstoupil na nebesa, i sedí na pravici Otce, a opět přijde se slávou soudit živých i mrtvých, jehož království nebude konce. I v Ducha Svatého, Pána, oživujícího, jenž z Otce vychází,⁴² s Otcem i Synem spolu jest uctíván a slaven, jenž mluvil skrze Proroky. A opět se na okamžik odmlčí, aby všem zvláště na mysl vytanula třetí osoba svaté Trojice - Bůh Duch Svatý a pokračuje: V jedinou svatou, katolickou a apoštolskou Církev. Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů. Očekávám vzkříšení mrtvých a život budoucího věku. Amen.

Tvrdým, mužným nápěvem pějí zpěváci, vrývajíce do srdce každé slovo tohoto vyznání víry; pevně opakuje každý hned po nich slova symbolu. Kněz před posvátným oltářem, který má býti obrazem svatého stolu, vzmuživ se

srdcem i duchem, opakuje pro sebe vyznání víry, a všichni, kdož slouží spolu s ním, opakují je rovněž pro sebe, povívajíce svatým vzduchem nad svatými dary.

Pevným krokem vyjde jáhen a volá : *Stůjme dobře, stůjme s bázni, pozor dejme, abychom v pokoji přinesli svatou oběť*, t. j. stůjme, jak náleží člověku státi před Bohem, s chvěním, s bázni a zároveň s mužnou smělostí ducha, oslavujícího Boha, s obnoveným v srdci souladem pokoje, bez kterého se nelze povznést k Bohu. A jako odpověď na toto vyzvání, všecek chrám, přinášeje v oběť chválu úst a zjhlou náladu srdcí, opakuje za sborem pěvců : *Milosrdenství pokoje, oběť chvály*. V prvních dobách Církve bylo obyčejem obětovati v této chvíli olej, znamenající všelikou zjihlost. Olej a milosrdenství znějí v řeckém jazyce stejně.⁴³

Kněz ve svatyni sejme zatím se svatých darů roušku zvanou vzduch, políbí ji a odloží stranou říká : *Milost Pána...* Jáhen pak vejde do svatyně, vezme vějíř neboli ripidu⁴⁴ a povívá jím nábožně nad obětními dary.

Když teď kněz přistupuje k dokonání tajemné

večeře, posílá ze svatyně lidu tento hlasitý pozdrav: *Milost Pána našeho Ježíše Krista, a láska Boha i Otce, a účastenství Ducha Svatého budiž se všemi vámi* (II. Kor. XIII. 13). A na to mu odpovídají všichni: *i s duchem tvým*. Tu svatyně, která zobrazovala jeskyni, mění se nyní v síň, kde byla připravena Večeře. Oltář, který představoval hrob, jest již nyní stolem, a ne hrobem. Kněz, aby připomněl, že Spasitel, než podal učeníkům božský pokrm, pozdvihl očí svých vzhůru, zapěje: *Vzhůru mějme srdce*. A každý z přítomných v chrámě myslí na to, co se má dít, - že v této chvíli Božský Beránek jde, aby se dal proň zabít, že Božská krev samého Pána vlévá se do kalicha na jeho očistu, a že všechny nebeské síly se sjednocují s knězem a modlí se zaň, - mysle na to, obraceje své srdce od země k nebi, od tmy k světlu, volá s ostatními: *Máme k Pánu*.

Kněz, aby připomněl, že Spasitel, pozdvihnuv očí svých vzhůru, díky činil, volá: *Děkujme Pánu*. Sbor odpovídá: *Hodno a spravedливо jest klaněti se Otci i Synu i Svatému Duchu, Trojici soupodstatné a nerozdílné*. Kněz pak modlí se poti-

chu: *Hodno a spravedlivo jest Tebe opěvovati, Tebe blahoslaviti, Tebe chváliti. Tobě děkovati, Tobě se klaněti na každém místě Tvého panství, neboť Ty s Bůh nevíšslovný, neobsáhlý, neviditelný, nepostižný, vždy jsoucí, týž zůstávající, Ty i jednorozený Syn Tvůj, a Duch Tvůj Svatý. Ty jsi nás vyvedl z nebytí v bytí, a když jsme padli, znovu jsi nás pozvedl, a neustával jsi se všemožně přičiňovati, dokud jsi nás nepřivedl do nebe a nedaroval nám svého budoucího království. Za to vše děkujeme Tobě i Tvému jednorozenému Synu, i Tvému Svatému Duchu, za vše, o čem víme i o čem nevíme, za zjevná i neznámá dobrodíní, jichž se nám dostalo. Děkujeme Ti i za tuto mešní oběť, kterou jsi ráčil přijmouti z našich rukou, třebaš že Ti jsou k službám tisíce archandělů a desettisíce andělů, cherubové i serafové, šestikřídli, mnohoocí, vzdušní, okřídlení, vítěznou píseň pějící, volající, jásající a řkoucí: Svatý, svatý, svatý Pán zástupů, plna jsou nebesa i země slávy Tvé!*

Tuto vítěznou píseň serafů, kterou slyšeli ve svatých viděních svých proroci, podchycuje všecek pěvecký sbor, unáší mysl zbožného lidu do neviditelných nebes a nutí jej, aby opako-

val spolu se serafy: *Svatý, svatý, svatý Pán zástupů*, a obléhá spolu se serafy trůn božské slávy. A poněvadž právě teď, v těchto okamžicích, všecek chrám očekává sestoupení samého Boha, jenž přijde, aby sebe přinesl v oběť za všechny, proto k písni serafinské, rozléhající se po nebesích, pojí se píseň židovských pacholat, kterou uvítala Jeho vjezd do Jerusalema, metající ratolesti na cestu: *Hosanna na výsostech, požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně, hosanna na výsostech* (Mat. XXI. 9). Neboť Pán se chystá sejít do chrámu, jako do svátostného Jerusalema. Jáhen nepřestává povívati vějířem nad svatými dary, aby do nich nemohl spadnout nijaký hmyz, a tímto povíváním zobrazuje proudění milosti; kněz pak modlí se dále po tichu: *S těmito blaženými silami, Pane, milovníče lidí, i my voláme a pravíme: Svatý jsi a přesvatý, Ty i jednorozený Syn Tvůj, i Duch Tvůj Svatý. Svatý jsi a přesvatý, a velikolepá je sláva Tvá; Tys tento svůj svět tak miloval, žeš dal Syna Svého jednorozeného, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný* (Jan III. 16), a *On přišel a splnil vše, co měl pro nás vykonati, v no-*

*ci, v nížto byl vydán, či lépe, v nížto vydal sám sebe za život světa, vzal chléb do svých svatých, čistých a neposkvrněných rukou, díky vzdal a požehnal, posvětil, lámal a dával svatým svým učeníkům a apoštolům rka... a kněz hlasitě pronáší slova Spasitelova: *Vezměte, jezte, toto jest Tělo Mé, které se za vás láme na odpuštění hříchů.* A všecek chrám volá se sborem *Amen.* Jáhen pak drže orar, ukáže knězi na posvátný disk, na němž spočívá chléb. Kněz pokračuje tiše: *Podobně i kalich po večeři, rka... a zase, když jáhen byl ukázal na kalich, volá hlasitě: Pijte z něho všickni, toto jest Krev Má nového zákona, která se vylévá za vás a za mnohé na odpuštění hříchů.* A opět všecek chrám volá mocně: *Amen.**

Kněz modlí se dále potichu: *Jsouce tudíž pamětlivi tohoto spasitelného rozkazu, a všeho, co pro nás bylo vykonáno, kříže, hrobu, vzkříšení třetího dne, nanebevstoupení, zasednutí na pravici, druhého a slavného opětného příští - a odříkav to pro sebe, volá hlasitě: *Tvé z Tvého Ti přinášíme, ve všem i za vše.* Jáhen odloží ripidu a nadzvedne posvátný disk i kalich - svatyně už není síní Tajemné Večeře a oltář stolem: jest*

nyní obětištěm, na kterém se přináší strašlivá oběť za celý svět - Golgothou, kde se uskutečnilo zabití Božské Žertvy. Jest to chvíle, kdy se nejen přináší oběť, nýbrž kdy se každému připomíná povinnost obětovati Tvůrci. Poklony činíme i pozemským úřadům; zbožňování, úctu, poddanost projevujeme i lidem, ale oběť jedinému Tvůrci. Ona nepřestávala od samého stvoření světa, a nechť se přinášela v jakékoli podobě, žádala se ne tak sama oběť, jako zkroušenost ducha, s kterou se přinášela. Proto ať si vzpomene jedenkaždý z přítomných, že v tuto chvíli kněz opovrhl vším nízkým, zanechal všech zámyslů, všech myšlenek o věcech pozemských, podobně jako Abraham, když vystupoval na horu, aby přinesl oběť, zanechal dole i ženu, i služebníka, i osla svého, vzav s sebou jen dříví hořkého vyznání svých hříchů, a spáliv je ohněm duševní lítosti, ohněm i mečem ducha zabiv v sobě všelikou touhu po hmotných statcích a po štěstí pozemském. Čím však jsou před Bohem všechny naše oběti, když dí ústy prorokovými: *jako roucho nečisté všechny spravedlnosti vaše* (Is. LXIV. 6). Kde kdo z přítomných,

jsa si hluboce vědom toho, že Bůh nemá na zemi nic, co by bylo hodno oběti, obrací se v myšlenkách k témuž kalichu, který je ve svatyni pozvedán služebníkem oltáře, a volá z hloubi svého srdce: *Tvé z Tvého Ti přinášíme, ve všem i za vše.* Sbor pěje: *Tebe opěváme, Tebe blahoslavíme, Tobě děkujeme, Pane, a prosíme Tě, Bože náš.*

Tu nastává vrcholná chvíle celémše: předpodstatnění.⁴⁵ Ve svatyni se děje trojí svolávání Ducha Svatého na svaté dary - téhož Ducha Svatého, jímž se dokonalo vtělení Kristovo z Panny, Jeho smrt, Jeho vzkříšení, a bez něhož nemůže býti předpodstatněn chléb a víno v Tělo a Krev Kristovu.

Kněz i jáhen padnou třikráte na tvář před svatým oltářem a učiní tři poklony až k zemi, říkajíce pro sebe: *Pane, který jsi poslal (přesvatého) Svého Ducha apoštolům Svým v třetí hodinu, neodnímej Ho od nás, ó Dobrý, ale obnov nás, kteří se k Tobě modlíme.* Po tomto vzývání oba říkají potichu verš: *Srdce čisté stvoř ve mně, Bože, a Ducha přímého obnov v útrokách mých* (Ž. L. 12). A po druhé totéž vzývání: *Pane, který jsi poslal (přesvatého) Svého Ducha apoštolům*

Svým v třetí hodinu, neodnímej Ho od nás, ó Dobrý, ale obnov nás, kteří se k Tobě modlíme; potom opět verš: Nezamítej mne od tváři své a Ducha Svatého Svého neodnímej ode mne (Ž. L. 13). A po třetí vzývání: Pane, který jsi poslal (přesvatého) Svého Ducha apoštolům Svým v třetí hodinu, neodnímej Ho od nás, ó Dobrý, ale obnov nás, kteří se k Tobě modlíme. Jáhen skloně hlavu, ukáže orarem na svatý chléb, říkáje potichu: Požehnej, pane, svatý chléb, a kněz jej znamená třikrát křížem, pravě: A učiň tento chléb drahocenným Tělem Svého Krista. Jáhen řekne: Amen. A chléb jest už samým Tělem Krisovým. A rovněž mlčky ukáže jáhen orarem na svatý kalich, říkáje potichu: Požehnej, pane, svatý kalich. A kněz žehnaje dí: To pak, co je v tomto kalichu, drahocennou Krví Svého Krista. Jáhen řekne; Amen, a ukázav na obojí svaté (způsobu) dí: Požehnej, pane, obojí. Kněz požehnav praví: Proměňiv Duchem Svým Svatým; jáhen řekne třikrát: Amen - a na oltáři jest už tělo a krev: přepodstatnění se dokonalo! Slovem přivoláno Věčné Slovo. Kněz, maje slovo místo meče, vykonal zabití. Ať sám jest kdokoli -

Petr nebo Jan, - v jeho osobě však sám věčný Velekněz vykonal toto zabití a On je věčně vykonává v osobě svých kněží, jako na slovo: *bud světlo* (Gen. I. 3), světlo věčné svítí, jako na slovo: *zplod země bylinu zelenou* (Gen. I. 11), země věčně ji plodí. Na oltáři - není jen obraz, způsob, ale samo Tělo Páně - totéž Tělo, jež trpělo na zemi, snášelo poličky, bylo poplváno, ukřižováno, pohřbeno, vstalo z mrtvých, vstoupilo na nebesa spolu s Pánem a sedí na pravici Otcově. Podrží způsobu chleba jen proto, aby bylo člověku pokrmem, a ježto sám Pán řekl: *Já jsem chléb* (Jan VI. 35).

S věže se rozlaholí kostelní zvony, zvěstující všem veliký okamžik, aby člověk, ať se v tu chvíli nachází kdekoli - buďto na cestě, na dráze, ať obdělává zem svých polností, ať sedí doma nebo se zaměstnává jinou prací, či ať se trápí nemocí na loži nebo úpí v žalárních zdech, slovem - ať jest kdekoli, aby mohl v tento strašlivý okamžik vysílati modlitbu též za sebe. Vše se vrhá na tvář před Tělem a Krví Páně, volajíc k Pánu slovy kajícího lotra: *Rozpomeň se na mne, Pane, v království svém* (Luk. XXIII. 42).

Jáhen skloniv hlavu před knězem dí: *Rozpomeň se na mne, svatý pane.* Kněz mu odpoví: *Rozpomeň se na tebe Bůh v království svém, v každý čas, nyní i vždycky, i na věky věkův.* Tu kněz přistoupí ke vzpomínce na všechny před tváří Hospodinovou, a zahrne do ní celou Církev, vítěznou i bojující, v témž způsobě a pořádku jako v proskomidii, počínaje od bohosvaté, přečisté Matky Páně, kterou teď všecek chrám velebí spolu se sborem oslavnou písní,⁴⁶ jakožto orodovnici za celé pokolení lidské, jakožto tu, která jediná se stala hodnou, pro velikou svou pokoru, nositi v sobě Boha, - aby v té chvíli každý pocítil, že největší ctností jest pokora a že v srdci pokorného Bůh se vtěluje. A po Matce Boží jsou vzpomínáni proroci, apoštolé, otcové církevní, v témž pořádku, v jakém se za ně v proskomidii vynímaly částěčky; potom všichni zesnulí, jejichž seznam čte jáhen, potom živí, počínajíc těmi, kterým jsou uloženy důležitější a vyšší povinnosti, duchovními a světskými vrchnostmi, řádně rozdílejícími slovo pravdy, carem, aby mu Bůh pomáhal při jeho těžkém povolání v každé věci týkající se obecného dobra,

a aby ve společném úsilí o blaho závodil s ním všecek ústroj státní správy, panující dvůr, vojsko, čestně plníce svou povinnost, *abychom i my v jejich bezpečí žili klidným a tichým životem ve vši zbožnosti a čistotě.* A kněz modlí se tu chvíli za všechny přítomné křesťany do jednoho, aby Milosrdný na všechny vylil své milosti, aby zásobárny jejich naplnil dobrými věcmi, manželství jejich zachoval ve svornosti a pokoji, děti vychoval, mládež zvedl, stáří podepřel, málo-myslné potěšil, marnotratné napravil, svedené obrátil a přivtělil k své svaté katolické a apoštolské Církvi. Za všechny do posledního křesťana modlí se kněz pokorně v tu chvíli, ať se ten křesťan nachází kdekoli - ať na cestě, na dráze, v plavbě, na pouti, ať trpí nemocí, strádá ve vězení, v dolech a propastech zemských. Za všecky do jednoho modlí se v ten čas celý chrám a jedenkaždý z přítomných, a kromě této společné modlitby za všechny, modlí se ještě za všechny své, blízké svému srdci, všechny je uváděje jménem před tváří Těla a Krve Páně. I zpívá kněz hlasitě od oltáře: *A dejž nám, abychom jedněmi ústy a jedním srdcem slavili a opě-*

vali přečestné a velikolepé jméno Tvé, Otce i Syna i Svatého Ducha, nyní i vždycky, i na věky věkův. Souhlasným: Amen odpovídá kostel. Kněz volá: A milosrdenství velikého Boha a Spasitele našeho Ježíše Krista budiž s námi všemi. Jemu odpovídají: i s duchem tvým. A tím se končí modlitby za všechny ty, kdož tvoří Církev Kristovu, vykonané před tváří samého Těla Kristova a Jeho Krve.

Jáhen odejde na ambon započít modlitby za samé dary, již obětované Bohu a proměněné, aby se neobrátily v soud a odsouzení. Nadzvednuv orar třemi prsty pravé ruky své, takto nabádá všechny k modlitbě: *Všech svatých vzpomenuvše, opět a opět prosme Pána. A sbor pěje: Pane, smiluj se. - Za přinesené a posvěcené vzácné dary prosme Pána. Sbor pěje: Pane, smiluj se. - Prosme, aby Bůh náš, milovník lidí, volá jáhen, který je přijal na svůj svatý, nebeský a pomyslný oltář jako libou vůni duchovní, seslal nám božskou milost a dar Ducha Svatého. Sbor pěje: Pane, smiluj se. - Za vysvobození od všelikého zármutku, hněvu a bídy prosme Pána. Sbor pěje: Pane, smiluj se. - Ujmi se a spasiž nás, smiluj se*

a ochraň nás, Bože svou milostí. A sbor volá: Pane, smiluj se. - Prosme Pána, aby celý tento den byl dokonalý, svatý, pokojný a bez hříchu. Sbor pěje: Uděl, Pane. - Prosme Pána za anděla pokoje, věrného vůdce, ochránce duše naší i těla našeho. Sbor pěje: Uděl, Pane. - Prosme Pána za odpuštění a prominutí svých hříchů a poklesků. Sbor pěje: Uděl, Pane. - Prosme Pána za to, co je dobré a prospěšné naší duši, a za mír světový. Sbor pěje: Uděl, Pane. - Prosme Pána, abychom v pokoji a kajícínosti skončili ostatek svého života. Sbor pěje: Uděl, Pane. - Prosme Pána, aby konec našeho života byl křesťanský, bez bolesti a hanby, v pokoji, a abychom se mohli na strašném soudu Kristově dobře odpovídati. Sbor pěje: Uděl, Pane. A jáhen, nevolaje už na pomoc svaté, ale obraceje všechny přímo k Pánu, volá: Vyprosivše si jednotu ve víře a účastenství Svatého Ducha, sami sebe, a druh druhá, jakož i všecek život svůj poručme Kristu Bohu. A všichni zapějí v úplné a dokonalé oddanosti: Tobě, Pane.

Kněz pak místo chvalozpěvu k svaté Trojici pěje: *A učiň nás, Pane, hodny, abychom se mo-*

*hli směle a beztrestně odvážiti Tebe, nebeského Boha Otce, vzývati a říkati... V tu chvíli všichni věřící, ne jako otroci plní strachu, nýbrž jako dítky, jako čistá pacholátka, přivedená samými modlitbami a veškerou bohoslužbou a postupem jejich svatých obřadů až k tomu nebesky roznícenému stavu duše, ve kterém člověk může mluvit přímo s Bohem, jako s nejněžnějším otcem, říkají tuto modlitbu Páně: *Otče náš, jenž jsi na nebesích, posvět se jméno Tvé, přijď království Tvé, buď vůle Tvá, jako na nebesích i na zemi! Chléb náš vezdejší dej nám dnes, a odpusť nám naše dluhy, jakož i my odpouštíme našim dlužníkům, a neuvoď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého.**

Tato modlitba obsáhla vše a v ní zahrnuto vše, co nám třeba. Prosbou: *posvět se jméno Tvé*, prosíme za to první, zač máme především prositi: kde se posvěcuje jméno Boží, tam je všem dobře, tam totiž všichni žijí v lásce, neboť jen láskou se posvěcuje jméno Boží. Slovy: *přijď království Tvé*, svolává se království spravedlnosti na zemi, neboť bez příchodu Božího nebylo by spravedlnosti: neboť Bůh jest sprave-

dlnost. K slovům: *bud vůle Tvá*, přivádí člověka víra i rozum: či zajisté vůle může být krásnější než vůle Boží? Kdo zná lépe než sám Tvůrce, co je potřebí jeho tvorů? Komu bychom se svěřili, ne-li Tomu, jenž všecek jest blahodějně dobro a dokonalost? Slovem: *chléb náš vezdejší dej nám dnes*, prosíme za vše, co potřeba k našemu dennímu životu, chlebem pak naším jest moudrost Boží, jest sám Kristus. On sám řekl: *Já jsem chléb, a kdo Mne jí, nezemře* (Jan VI. 50). Slovem: *odpusť nám naše dluhy*, prosíme, aby s nás byly sňaty všechny naše smrtelné hříchy, nás tížící, - prosíme, aby nám bylo odpuštěno vše to, čím jsme se zadlužili samému Tvůrci v podobě svých bratří, neboť On každý den a každý okamžik k nám napráhá v jejich podobě svou ruku, hlasem rozdírajícím duši žádaje o milosrdenství a slitování. Slovem: *neuvod nás v pokušení*, prosíme, abychom byli zbaveni všeho, co jitrí našeho ducha a odnímá nám duševní klid. Slovem: *ale zbav nás od zlého*, prosíme o nebeskou radost: neboť sotvaže odstoupí od nás Zlý¹⁷), tu ihned vchází radost do naší duše, a my jsme již na zemi jako na nebi.

Tak zahrnuje v sobě vše a pojímá v sebe vše tato modlitba, kterou se nás naučila modliti sama Moudrost Boží, a ke komu modliti? Modliti se k Otci Moudrosti, jenž zrodil Moudrost svou před věky. Jelikož všichni přítomní mají opakovati tuto modlitbu u sebe ne ústy, nýbrž nejčistší nevinností dětinného srdce, proto i samo její pění ve sborech má býti dětské: nikoli hlasy mužskými a hrubými má se zpívati tato modlitba, ale hlasy dětskými, které jako by líbaly samou duši, aby se v ní cítil jarní van samého nebe, aby se v ní snášelo políbení samých andělů, neboť v této modlitbě už ani nenazýváme Bohem Toho, který nás stvořil, ale díme jemu prostě: *Otče náš!*

Kněz pozdravuje z hloubi svatyně, jako by pozdravoval sám Spasitel: *Pokoj všem.* Jemu odpovídají: *Iduchu tvému.* Jáhen, napomínaje k vroucímu niternému vyznání, které má každý sám v svém srdci vykonati v tuto chvíli, volá: *Hlavy své skloňte před Pánem.* A všichni přítomní do jednoho sklonivše hlavy modlí se v duchu asi takto: „Před Tebou, Pane Bože můj, skláním svou hlavu a s vroucím vyznáním lkám: jsem

hříšný, Pane, a nejsem hoden prositi Tě za odpuštění, ale Ty, pro svou lásku k lidem, slituj se nade mnou tak nezaslouženě jako nad marnotratným synem, ospravedlni mě jako celníka a jako lotra učiň mě hodna Svého nebeského království." A zatím co všichni, kloníce hlavy, setrvávají takovýmto způsobem v nitrné zkroušenosti srdce, modlí se kněz u oltáře těmito tiše pro sebe říkanými slovy: *Děkujeme Ti, neviditelný Králi, jenž jsi svou neobsáhlou mocí vše vytvořil a množstvím svého milosrdenství vše jsi vyvedl z nebytí v bytí, sám, Pane, popatř s nebes na ty, kteří před tebou sklánějí své hlavy, neboť je nesklonili před tělem a krví, nýbrž před Tebou, strašlivým Bohem. Proto Ty, Pane, pořádej vše, co nás čeká, k našemu dobru, podle potřeby jednoho každého: plav se s plavíci, cestuj s pocestnými, uzdravuj nemocné, Lékaři duše i těla!* A k tomu hned hlasitě přidává velebný chvalozpěv k svaté Trojici, obrácený k nebeskému milosrdenství Božímu: *Milostí, slitováním a láskou jednorozeného Syna Svého, s Nímž býváš veleben, se Svým přesvatým, dobrým a oživujícím Duchem, nyní i vždycky, i na věky věkův.* Sbor volá:

Amen. Kněz pak, aby připravil sám sebe a potom všechny ostatní k přijímání Těla a Křve Kristovy, modlí se tuto tichou modlitbu: *Pane Ježíši Kriste, Bože náš, který sedíš s Otcem a zde neviditelně mezi námi přebýváš, vzhlédni se svatého bydlíště svého a s trůnu slávy království svého, a přijď nás posvětit, a rač nám (kněžím) podati mocnou Svou rukou přečisté Své Tělo a drahocennou Svou krev a skrze nás všemu Svému lidu.*

Zatím co se kněz modlí tuto modlitbu, jáhen se připravuje k přijímání: postaví se na ambon před královské dvéře, opáše se orarem a složí jej na sobě do kříže na způsob andělů, skládajících na sobě křídla do kříže a zakrývajících jimi svou tvář před nedostupným světlem božství. Ukloniv se třikrát, stejně jako kněz, říká potichu třikrát: *Bože očist' mě⁴⁸ hříšného a smiluj se nade mnou.* Když pak kněz vztáhne své ruce k svatému disku, povzbudivým zvoláním: *Pozor dejme* napomene všechny v chrámě k soustředění mysli na to, co se děje. Svatyně se uzavře před zraky lidu, opona se zastře, aby se napřed odbylo přijímání samých kněží. To-

liko hlas kněze, zvedajícího svatý disk: *Svaté svatým*, zavzní ze svatyně. Všichni věřící v chrámě, rozechvěni jsouce tímto výrokem, jenž praví, že k přijetí svátosti třeba býti svatým, odpovídají mu: *Jeden svatý, jeden Pán, Ježíš Kristus ve slávě Boha Otce*, a potom se zpívá oslavný hymnus⁴⁹ světce, jehož jest svátek, na důkaz, že člověk může býti svatým, jako se stal svatým světec, k jehož počtě se zpívá hymnus: nestal se svatým svou svatostí, nýbrž svatostí samého Krista, neboť ve chvílích, kdy člověk přebývá v Kristu, jest svatým jako sám Kristus, podobně jako železo, které se mění v oheň počas, co trvá v ohni, a ihned potuchá, když se od něho odloučí.

Nyní kněz láme svatý chléb, napřed podle značky, zaříznuté v proskomidii, na čtyři díly, říká nábožně: *Láme se a rozdílí Beránek Boží (Syn Otcův), lámaný a nerozdělený, všude požívaný a nikdy nespotřebovaný, ale posvěcující ty, kdož jej přijímají*. A ponechav jednu z těchto částic pro své a pro jáhново přijímání svatého Těla ve způsobě ještě nesloučené s Krví, láme potom částečky chleba podle počtu přijímajících. Tím-

to lámáním se však neláme samo Tělo Kristovo, neboť v něm ani *kost nebyla zlámána* (Jan XIX. 36), i v nejmenší částěčce zůstává týž celický Kristus, jako v každém údě našeho těla přítomna jest táž lidská duše, nerozdělená a celická, tak jako v zrcadle, byť se roztráštělo na sta kousků, obrazy se tytéž předměty i v nejmenším strípku; táž nedílnost tkví ve zvuku, jenž k nám dolehl, a zůstává stále týmž jediným a celistvým zvukem, byť jej slyšelo tisíce uší. Avšak do kalicha se nevkládají všechny ty částice, které byly vyňaty v proskomidii ve jméno svatých, ve jméno zemřelých a ve jméno některých živých, nýbrž zůstanou ještě nějaký čas na disku; svaté přijímání udílí se jen těmi částčkami, z kterých pozůstává Tělo a Krev Páně. V prvních dobách křesťanských byly přijímány v podobě nesloučené, jak nyní u nás přijímají toliko kněží, a každý přijav do rukou Tělo Páně, sám potom upil z kalicha. Ale když - nepořádkem nevědomých, nově na víru obrácených křesťanů, kteří se stali křesťany jen podle jména, - počali si někteří bráti svaté dary s sebou domů, užívajíce jich k pověrám a kou-

zlům, nebo když s nimi neslušně zacházeli zde v chrámě, strkající druh druha, činíce povyk a dokonce i rozlévající svaté dary, když otcové mnohých církví viděli se donuceni vůbec odstraniti přijímání Krve pro všecken lid a místo toho zavésti oplatek jako způsobu chleba, tak jak to přijala za své západní církev katolická - tu svatý Jan Zlatoústý, aby se podobně nestalo též v církvi východní, ustanovil, že se má lidu podávati Krev a Tělo nikoliv odděleno, nýbrž v podobě sloučené, že se mu nemá dávatí to ni ono do vlastních rukou, nýbrž že se mu má podávati svatou lžičkou, představující ony kleště, kterými se ohnivý seraf dotekl úst proroka Isaiáše, aby připomněl všem, jakého druhu jest toto dotčení, které se chystá dotknouti úst, aby každý jasně uviděl, že touto svatou lžičkou drží kněz onen žhavý uhel, ježž seraf vzal tajemnými kleštěmi ze samého oltáře Božího, aby pouhým dotekem úst prorokových odňaty byly od něho všecky hříchy (Is. VI. 6-7). Týž Zlatoustec, chtěje tím zároveň zaplašiti každou myšlenku na to, že se toto sloučení Těla a Krve spolu v jedno děje od kněze samovolně,

zavedl právě ve chvíli jejich sloučení vlití teplé vody⁵¹ do nádoby, naznačující hřejivou milost Ducha Svatého, jejímž vylitím se takové sloučení povoluje; proto jáhen při tom říká: *Teplota víry, plná Ducha Svatého*. Požehnání pak téhož Svatého Ducha přivolává se i na samo vlití teplé vody, aby se nic při tom nedělo bez požehnání samého Pána, a zároveň aby teplota vody posloužila k zobrazení teploty krve, a tím každému, kdo jí okusí, dala pocítiti, že jí nepřijímá z těla mrtvého, z kterého neteče teplá krev, nýbrž z živého, z životoplodného a oživujícího Těla Páně, že ani od mrtvého Těla Páně neodstoupila božská duše, že bylo plné projevu Ducha, a že božství se od něho neodloučilo.

Služebník Kristův, přijav napřed sám, potom uděliv jáhnu svaté přijímání, stojí tu jako nový člověk, očištěný přijatou svátostí ode všech svých hříchů, v té chvíli jsa v pravdě svatý a hodný podávati jiným.

Královské dveře se otevrou, jáhen slavnostně povýší hlas: *Se strachem Božím a s věrou přistupujte!* A tu se zjeví přede všemi proměněný

seraf se svatým kalichem v rukou - kněz, stojící ve svatých dveřích.

Hoříce touhou po Bohu, jsouce spalováni plamenem lásky k Němu, s rukama na prsou skříženými, přistupují přijímající jeden po druhém, a sklonivše hlavu, opakují si, každý pro sebe, toto vyzvání Ukřižovaného :

Věřím, Pane, a vyznávám, že Tys vpravdě Kristus, Syn Boha živého, a že jsi přišel na svět spasit hříšníky, z nichž první jsem já. Dále věřím, že toto jest Tvé přečisté Tělo a toto Tvá drahocenná Krev, prosím Tě tudíž: smiluj se nade mnou a odpusť mi mé hříchy, dobrovolné i nedobrovolné, ať slovem či skutkem, ať vědomě či nevědomě spáchané, a popřej, abych se stal beztrestně účasten Tvých přečistých tajemství na odpuštění hříchů a pro život věčný. A prodlev okamžik, aby obsáhl myslí význam toho, k čemu přistupuje, v hloubi svého srdce dále si opakuje následující slova :

Přijmi mne dnes, Syne Boží, za účastníka své tajemné večeře: neboť nepovím tajemství nepřátelům Tvým ani Ti nedám políbení jako Jidáš, ale jako lotr Ti vyznávám: rozpomeň se na mne,

Pane, v království Svém. A odmlčev se na okamžení zbožně ve svém nitru, praví dále: Aby mně přijímání svatých Tvých tajemství nebylo na soud a odsouzení, nýbrž na uzdravení duše i těla.

A když přečetl toto vyzvání, přistupuje každý už ne tak, jako ke knězi, nýbrž jako k ohnivému serafu, chystaje se přijmouti do otevřených úst s posvátné lžíce ten žeravý uhel svatého Těla a Krve Páně, který v něm má spáliti, jako trouchnivé chrastí, všecek černý kal hříchů, vypudě z jeho duše věčnou noc, proměně jeho samého v zářivého serafa. A když kněz zdvihne svatou lžici nad jeho ústy a pojmenuje jej a řekne: *Služebník Boží přijímá z drahocenné a svaté Krve Pána a Boha našeho Ježíše Krista na odpuštění svých hříchů a v život věčný, tu přijímá Tělo a Krev Páně, a v nich přijímá okamžik shledání s Bohem, stojí tváří v tvář před Ním samým. Okamžik ten jest mimo čas a nelíší se ničím od samé věčnosti, neboť v něm přebývá Ten, který jest počátek věčnosti. Přijav v Těle a Krvi tento veliký okamžik, stojí ten, kdo přijímal, pln svaté hrůzy: svatým vzduchem osouší kněz jeho ústa, při čemž opakuje*

slova serafova k proroku Isaiáši: *Hle, dotekl se rtů tvých, a odejme nepravost tvou, a hříchy své očistí* (Is. VI. 7). Sám jsa svatý, vrací se od svatého kalicha, klaní se svatým, pozdravuje je, a klaní se všem přítomným, neboť jsou jeho srdci mnohokrát bližší než doposud, jsouce nyní s ním spíati pouty nebeského příbuzenství, a pak se postaví na své místo, jsa naplněn myšlenkou, že přijal do sebe samého Krista a že Kristus jest v něm, že Kristus sestoupil se svým Tělem do jeho útroby jako do hrobu, aby pronikl až do tajného úkrytu jeho srdce a potom vstal z mrtvých v jeho duchu, a tak uskutečnil v něm samém i pohřeb svůj i vzkříšení své. Jsem tohoto duchovního vzkříšení zastkvívá se všecek chrám, a pěvci prozpěvují tyto radostné písně:

Vzkříšení Kristovo viděvše, pokloňme se svatému Pánu Ježíši, který jediný jest bez hříchu. Kříži Tvému se klaníme, Kriste, a svaté vzkříšení Tvé opěváme a slavíme: neboť Tys náš Bůh, kromě Tebe jiného neznáme, jméno Tvé vzýváme. Pojďte všichni věřící, pokloňme se svatému vzkříšení Kristovu, neboť hle, s křížem přišla radost celému

světu. Velebíme Pána vždycky a opěváme vzkříšení Jeho: neboť vytrpěv ukřižování, smrtí smrt zničil. A podobně jako andělé, shromažďující se v tuto chvíli:

Osvět se, osvět, nový Jerusaleme, neboť sláva Hospodinova vzešla nad Tebou. Plesej nyní a raduj se, Sione; Ty pak, čistá Bohorodičko, těš se, že se uskutečnilo zrození Tvé. Ó veliký a nejsvětější Beránku velikonoční, Kriste! Ó moudrosti a Slovo Boží a sílo! popřej nám, ať pravdivěji Tě přijmeme v nevečerním⁵² dni Tvého království!

Mezi tím, co se rozléhají v chrámech tyto písně o vzkříšení, kněz v uzavřené svatyni postaví na svatý stůl kalich, který se opět, stejně jako disk, přikryje rouškami, a říká děkovnou modlitbu k samému dobrodinci duší Pánu, že jej učinil hodna přijmouti Jeho nebeská a nesmrtelná tajemství, a končí ji prosbou, aby řídil naši cestu, utvrdil nás všechny v posvátné bázni před ním, ochránil život náš a kroky naše učinil pevnými.

Zatím se královské dveře otevrou naposled, zvěstující svým otevřením otevření samého království nebeského, které Kristus zjednal

všem tím, že sám sebe obětoval za duchovní pokrm celému světu. V podobě svatého kalicha, vynášeného jáhnem za doprovodu slov: *se strachem Božím a s věrou přistupujte*, a v jeho odnesení zobrazuje se příchod samého Pána k lidu, aby je všechny uvedl do domu Otcova. Bouří vítězného zpěvu zaburáci všecek sbor v odpověď: *Požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně, Bůh Pán a zjevil se nám* (Ž. CXVII. 25-26). A bouří chvalozpěvu duchovního, jenž tryská z hlubin mohutnějšího ducha, pěje s ním všecek chrám. Kněz, požehnáv přítomné slovy: *Spas, Bože, lid svůj a požehnej dědictví svému*, - neboť má za to, že se všichni v této chvíli co do čistoty stali skutečným dědictvím Božím, - soustředí myšlenky na nanebevstoupení Páně, jímž se skončil Jeho pobyt na zemi: postaví se spolu s jáhnem před svatý oltář, a klaněje se, okouří jej naposled, a při tom potichu říká: *Vyvyš se nad nebesa, Bože, a po veškeré zemi sláva Tvá* (Ž. LVI. 6, 12), zatím co sbor úchvatnou písní a melodiemi jiskřícími duchovní radostí strhuje prozářené duše všech přítomných k tomu, aby říkaly po něm tato slova duchov-

ního veselí: *Viděli jsme světlo pravdivé, přijali jsme ducha nebeského, našli jsme víru pravdivou, nerozdílné Trojici se klaníme, neboť ona nás spasila.*

Jáhén objeví se ve svatých dveřích se svatým diskem na hlavě, neříkaje ani slova: svým mlčenlivým pohledem na celé shromáždění a svým odchodem naznačuje vzdálení se Pána od nás a jeho nanebevstoupení. Za jáhnem objeví se ve svatých dveřích kněz se svatým kalichem a zvěstuje, že Pán, který vstoupil na nebesa, bude s námi přebývat až do skonání věků, říká: *V každý čas, nyní i vždycky, i na věky věkův*, načež se opět kalich i disk odnesou na boční žertveník, kde se konala proskomidie: a ten už nyní nepředstavuje jeskyni, jež spatřila narození Kristovo, nýbrž ono povýšené místo slávy, na kterém se dokonal návrat Synův do lůna Otcova.

Tu všecek chrám, za vedení pěveckého sboru, splývá v jeden slavnostně děkovný jásot svých duší; a toto jsou slova jeho chval: *Ústa naše naplňtež se chvalou Tvou, Hospodine, ať opěváme slávu Tvou, neboť uznal jsi nás za hodné při-*

*jmouti svatá, božská, nesmrtelná a oživující tajemství Tvá: uchovej nás v posvěcení Svém, abychom se po celý den cvičili ve spravedlnosti Tvé. A sbor pěvců zapěje hned na to třikrát krásivé slovo: alleluja, zvěstující jim ustavičné přicházení Boha a jeho všudy přítomnost. Jáhen pak odebere se naposled na ambon, aby vyzval přítomné k děkovným modlitbám. Zvednuv orar třemi prsty své ruky, dí: *Vzprímeni! Přijavše božská, svatá, přechistá, nesmrtelná, nebeská a oživující, strašná tajemství Kristova, děkujeme, jak náleží, Pánu. A děkujete srdcem, zpívají všichni tiše: Pane, smiluj se. - Ujmi se a spas nás, smiluj se a ochraň nás. Bože svou milostí, volá naposled jáhen. A všichni pějí: Pane, smiluj se. - Vyprosivše si den celý dokonalý, svatý, pokojný a bez hříchu, sami sebe a druh druhá i všecek život svůj poručme Kristu Bohu. A s tichou odevzdaností dítěte, s nebeskou důvěrou v Boha, všichni volají: Tobě, Pane. Kněz pak skládá zatím antimíns a s evangeliem v rukách žehná... skončí chvalozpěvem k svaté Trojici, který jako nějaký na vše svou zář vrhající maják ozařoval bohoslužbu po celé její dráze, a nyní vyšlehne**

ve zjasněných duších ještě mocnějším svitem; tentokrát zní chvalozpěv k svaté Trojici takto obměněn: *Neboť Tys posvěcení naše, a Tobě chválu vzdáváme, Otci i Synu i Svatému Duchu, nyní i vždycky, i na věky věkův.*

Potom přistoupí kněz k bočnímu žertveníku, na kterém byly postaveny kalich a disk. Všechny ty částčky, které dosud zůstaly na disku a byly vyňaty za proskomidie na paměť svatých, za pokoj zesnulých a za duševní zdraví živých, vloží se nyní do svatého kalicha, a tímto úkolem jejich vložení stává se účastnou Těla a Krve Kristovy celá jeho Církev - i ta, která ještě putuje a bojuje na zemi, i ta, která již plesá na nebesích: Matka Boží, proroci, apoštolé, Otcové Církve, kněží, poustevníci, mučeníci, všichni hříšníci, za něž byly částice vyňaty, na zemi žijící i zemřelí, stávají se v tuto chvíli účastnými Těla a Krve Kristovy. A kněz stojí v takovou chvíli před Bohem jako zástupce celé Jeho Církve, vypijí z kalicha toto přijímání všech, a přijav do sebe úcastenství všech, modlí se za všechny, aby byly smyty jejich hříchy, neboť oběť Kristova byla přinesena na vykoupení

všech, jak za ty, kteří žili před Jeho příchodem, tak i za ty, kteří žili po Jeho příchodu. A byť byla jeho modlitba sebe hříšnější, kněz ji přináší za všechny, i za ty nejsvětější, neboť, jak řekl Zlatoustec, děje se tu všeobecné očištění okrsku zemského.

Církev nařizuje, aby se konala společná modlitba za všechny; veliký význam takové modlitby a její krajní potřebu seznali - nikoli mudrcové světští a nikoli zpytatelé doby, ale ti povýšení lidé, kteří velkou dokonalostí duchovní a nebesky andělským životem došli poznání nejhlubších tajemství duše a viděli už jasně, že mezi těmi, kdo žijí v Bohu, není rozloučení, že chvilkovým rozpadem našeho těla se styky nepřerušují, a že láska, na zemi začatá, dospívá své náplně v nebesích, ve své domovině, a že bratr, který nás opustil, stává se nám ještě bližším mocí lásky. Vše, cokoli vyvěrá z Krista, je věčné, jako věčným jest sám pramen, z něhož vyvěrá. Oni také vycítili jemnějším ústrojím svých smyslů, že i vítězná Církev na nebesích je povinna se modliti a modlí se též za své bratry putující na zemi; oni vycítili, že Bůh pro-

půjčil rozkoš z modlitby jako nejlepší z rozkoší, neboť Bůh nic nekoná a ničemu nepožehává, aby nedopřál i v tomto konání a žehnání účasti svému tvoru, aby se i on opájel nejvyšším blaženstvím dobrého čínění: anděl nese Jeho rozkaz, a tone v blahu už tím, že nese Jeho rozkaz; seraf opěvá Jeho nebeskou krásu, a tone v blahu už tím, že opěvá; svatý modlí se na nebesích za své bratry na zemi, a tone v blahu už tím, že se modlí. Vše má účast s Bohem na Jeho nejvrcholnějších slastech a rozkoších: miliony nejdokonalejších tvorů vycházejí z rukou Božích, aby měly podíl na vyšší a vyšší blaženosti, a není jí konce, jako není konce blaženosti Boží.

Vypiv z kalicha to, čím se všichni stávají účastnými Boha, zanes kněz lidu ty prosfory, z nichž byly vzaty a vyříznuty částičky,⁵³ a tím uchovává starodávný a vznešený obyčej hodů lásky, jaký býval u křesťanů prvních dob. I když se na to už nechystá stůl v samém domu Božím, a to z té příčiny, že nevzdělanými křesťany, bláznivou bujností jejich veselí, slovy rozbroje a ne lásky, dávno byla zhanobena posvát-

nost této dojemné hostiny, na které všichni hodo-
vníci byli svatí, duše jejich byly jakoby jedi-
nou duší, a jsouce dítkami čistého srdce, hovořili
spolu tak, jako by dleli u samého Boha na nebi;
ačkoliv církve samy uznaly, že je nezbytno je
odstraniti, a ačkoliv v mnohých církvích vy-
mizela i pouhá vzpomínka na tyto hody, nic-
méně jediná východní církev nemohla se přece
odhodlati k naprostému zahlazení tohoto obřa-
du a rozdáváním svatého chleba všemu lidu
v chrámě slaví tytéž svaté hody lásky. Každý
tudíž, komu se dostane prosfory, přijímá ji ja-
ko chléb z té hostiny, při které sám Hospodář
světa rozmlouval se svými lidmi; proto ji po-
žívá nábožně a představuje si při tom, že jest
obklopen všemi lidmi, jako svými nejněžněj-
šími bratry, - a rovněž, jak bylo zvykem v prvot-
ní církvi, požívá ji před jakýmkoli jiným po-
krmem, nebo ji zanese domů svým domácím,
nebo ji pošle nemocným, nuzným a těm, kteří
z nějaké příčiny nemohli v ten čas býti v kostele.

Rozdav svatý chléb, končí kněz mši a žehná
všecek lid slovy: *Kristus, pravý Bůh náš, na pří-
mluvy své přečisté Matky, na přímlyvy Otce na-*

šeho, arcibiskupa Jana Zlatoustého (slouží-li se toho dne mše Zlatoustého), na přímlyvy svatého (jmenuje světce, jehož je svátek) a všech svatých, nechť se smiluje nad námi a spasí nás, neboť jest dobrý a milovník lidí. Lid znamená se křížem a ukláněje se, rozchází se, zatím co sbor pěje bouřlivé *mnogaja léta* carovi.

Kněz svléká ve svatyni svá roucha, říká: *Nyní propouštíš služebníka svého* (Luk. II. 29), a provází toto svlékání oslavnými tropary, hymny k otci a biskupu Církve, jehož mše se sloužila, a k té přecisté, svaté Panně, ve které se uskutečnilo vtělení Toho, komu se celá mše sloužila. Jáhen zatím požije vše, co zůstalo v kalichu, a potom naliv do něho vína a vody a opláchnuv jeho vnitřek, vypije a osuší pečlivě hubkou, aby nic nezůstalo, pak složí svaté nádobí, přikryv je a svázav, a říká podobně jako kněz: *Nyní propouštíš služebníka svého*, opakuje tytéž písně a modlitby. A oba konečně vycházejí z chrámu, nesouce zářící svěžest na tváři, jásavou radost v duchu, díkučinění Pánu v ústech svých.

Účinek mše svaté na duši je veliký : koná se viditelně a na očích, před tváří celého světa, i v skrytě. Sleduje-li jen věřící nábožně a vroucně každý úkon, jsa poslušen vybídnutí jáhno-va, zmocní se jeho duše povznesená nálada, příkázání Kristova se mu stanou splnitelnými, jho Kristovo sladkým a břímě lehkým. Když vyjde z chrámu, kde byl přítomen božským hodům lásky, dívá se na všechny jako na bratry. Věnuje-li se obyčejnému chodu svých prací ať ve službě, v rodině, ať kdekoli ... uchovává mimoděk v své duši vznešený rys láskyplného obcování s lidmi, přineseného s nebes Boho-člověkem. Má-li moc, stává se mimoděk milosrdnějším a laskavějším. Je-li sám pod mocí jiného, ochotněji a laskavěji se mu podrobuje jako samému Spasiteli. Vidí-li koho prositi o pomoc, jeho srdce víc než kdykoli jindy touží pomáhati, cítí větší radost, s láskou dává nemajícímu. Sám-li nic nemá, vděčně přijímá sebe menší dárek : dojaté jeho srdce rozplývá se vděčností, a nikdy jindy se nemodlí s takovou

uznalostí za svého dobrodince. A všichni, kdo pilně slyšeli mši svatou, vycházejí mírnější, vlídnější ve styku s lidmi, přívětivější, tišší ve všech svých činech.

A tak pro každého, kdokoli chce jíti vpřed a stáhati se lepším, jest nezbytno, pokud možná, často docházeti na mši svatou a pozorně ji slyšeti: ona nepozorovaně utváří a pořádá člověka. Jestliže se posavad společnost úplně nerozpadla, jestliže lidé na sebe nesoptí plným, nesmířitelným záštím, skrytou příčinou toho jest mše svatá, připomínající lidem svatou, nebeskou lásku k bratrům. Proto, kdo se chce utvrditi v lásce, ať bývá, jak často může, přítomen posvátným hodům lásky se strachem, s věrou a s láskou. Pakliže se sám cítí nehoden přijmouti do úst svých samého Boha, který všecek jest láska, nechť alespoň patří na to, jak jiní přijímají, aby se stával nepozorovaně, nevědomky co týden dokonalejším.

Veliký a nevylicitelný může býti vliv mše svaté, poslouchá-li ji člověk s tím úmyslem, aby uváděl v život to, co slyšel. Všechny stejně učíc, stejně působíc na všechny členy, od cara do

posledního žebráka, praví všem totéž, jedním a tímž jazykem, všechny učí lásce, která jest tmelem společnosti, skrytou pružinou všeho, co se rovnoměrně hýbá, pokrmem, životem všeho.

Avšak působí-li mše svatá mocně na ty, kdo jsou jejímu sloužení přítomni, tím mocněji ještě působí na samého služebníka, na kněze. Jen když ji sloužil nábožně, se strachem, věrou a láskou, tu jest už všecek čist, jako nádobí (chrámové), kterého se potom už na nic (světského) neuzívá... byť byl po celý ten den zabaven konáním rozmanitých svých povinností pastýřských, ať v rodině uprostřed svých domácích, ať mezi svými farníky, kteří jsou taktéž jeho rodinou, - sám Spasitel bude se v něm obrážeti, a ve všech skutcích jeho bude působiti Kristus, a v slovech jeho bude mluvit Kristus. Bude-li chtít pohnouti zneprátelené, aby se mezi sebou smířili, bude-li chtít nakloniti silného k milosrdenství nad slabým, nebo (obměkčiti) zatvrzelého, utěšiti zarmouceného, nebo (vzmužiti) k trpělivosti uhněteného... - jeho slova naleznou moc hojivého oleje a budou na každém místě slovy pokoje a lásky.

Poznámky

Gogolovo „Rozjímání,“ plod mnohého studia, uzrálý v záru modliteb při denní návštěvě chrámu, týká se mše svaté podle obrádu východního, byzantského, jehož se užívá při bohoslužbách u Slovanů pravoslavných i sjednocených. Může však dobře posloužiti i katolíkům zvyklým na obrad západní, římský. Neboť jak pozorný čtenář sám snadno pozná, mají oba mešní obrády totéž základní schéma, týžsled obětních úkonů, téhož ducha modliteb, v obou se uchovala, přes všechn rozdíly v částech podružných, podstatná stejnost prvotní, apoštolské liturgie, z níž oba vyplynuly.

Bylo by pochybeno, chtíti tento náboženský spis Gogolův, patřící více do jeho literárního soukromí, porovnávat s veledíly, která založila jeho slávu, s „Mrtvými dušemi,“ s „Revisorem“ nebo s některou jeho pověstí. Gogol si byl ostatně vědom, že jeho posláním není kázati a učití,¹ nýbrž uměním vésti lidi „ke smíru s životem.“ Nicméně dlužno přiznati, že tento výklad mše svaté má vedle své ceny objektivní, jakožto výborná pomůcka pro snazší vniknutí do složitých dějů byzantské mešní liturgie, také ještě zvláštní cenu pro dušezpytný výklad po-

¹ Pis'ma N. V. Gogolja (red. Šenroka) IV, 151 - 152; ib. 139: „Má věc je mluvit *živými obrazy*, a nikoli úvahami.“

sledního období života Gogolova, vyznačeného prudkými, až chorobně zjitřenými rozpory a pochybami o smyslu vlastního poslání, o hodnotě své umělecké tvorby, o možnosti další práce. V temných chvílích zmatků a zoufalství hledal Gogol útěchy u stupňů oltáře. Dnes už jsou narmoze opuštěny starší pokusy, vysvětlovati nápadný a vzrůstající zájem Gogolův o náboženské otázky za posledních jeho let jako nějaký osudný zlom, nebo jako poblouzení, či jako nemoc čivní. Jeden dobrý a učený muž dokonce myslil, že by snad pomoc milujících přátel nebo šťastný sňatek byl mohl zachrániti tohoto chmurného samotáře z duševních útrap, jimž nakonec podlehl. „Gogol,“ - dí vhodně V. Rozanov (Sredi chudožnikov, 1914), „nikdy se neměnil, nepřetvořoval. Byl vždy taký, jakým se narodil, a toliko rostl. Rostl do svého podivného osamění, do svého šílenství, do svého smutku, velmi patrného! A sám ten smutek nemohl nikterak ani rozplástit ani rozhodit; sotva že jej dovedl postihnout... „Přišel mrak - a zadusil, - Bože, jak temno je na tomto světě!“ ... Jediný Bůh nad zemí a jasné hvězdy na nebi, s nimiž dovede poustevník-básník mluvit, bídny, vysílený. A dovede se toliko dívat na ně, nahoru; a když se ohlédne dokola, - vše kolem začíná mizeti pod zemi, dolů, do hrobu; a celá oběžnice se stává hrobem svého obyvatele-člověka.“ Prostěji řečeno: Gogol trpěl tím, co podle Apoštola má každý věděti, že „dokud jsme v těle, vzdáleni

jsme od Pána" (II. Kor. V, 6). Avšak tento cizinec na zemi cítil se přec na jednom místě jako doma. „Když vás vše zradí," píše v kterémisi dopise (Pis'ma N. V. Gogolja, vyd. N. I. Šenrok, I. 461), „když vám už nezůstane nic takového, co by vás poutalo k jakémukoli koutečku světa, jedte do Italie. Není krásnějšího údělu, nežli umřítí v Římě; o celou verstu je zde člověk blíže Bohu." A jinde (ib. I. 493): „Když jsem uviděl Řím, zdálo se mi, jako bych byl uviděl svou vlast... Však ne, ne tak: ne svou vlast, ale vlast své duše jsem uviděl, kde má duše žila ještě přede mnou, než jsem se zrodil na svět..." Za pobytu v Italii Gogol měl hojnou příležitost seznámiti se s náboženskými poměry v církvi římské, všímal si též katolické boho- vědné literatury a po jeden čas stýkal se v Římě s ruskými a polskými katolíky, zvláště v kroužku kněžny Zinaidy Volkonské. Někteří členové katolického řádu Voskresenců (Zmartwychwstańců) pokoušeli se získati Gogola pro národně mesianskou polskou akci, a to právě přivodilo u něho jistou nechuf ke katolickému duchovenstvu a některé nepříznivé odezvy o nich (Srovnej o tomto poměru Gogola ke katolicismu studii Vjačeslava Zajikyna: Z istorii katolyckoj ideji v Schidnej Ukrajině v sere-dyni XIX. v. - *Analecta Ordinis S. Basilii M.*, Lvov, 1928, sv. III, str. 224 - 243). Gogol zůstal tak mimo dosah onoho hnutí, které se projevilo zřetelně již na počátku XIX. století a dalo katolické církvi na Rusi řadu vynikajících kon-

vertitú; doufal v obrodu ruského pravoslaví, nemaje při veškeré pronikavosti svého intelektuálního postřehu té znalosti dějin, jež umožnila jeho vrstevníku Petru Iakovleviči Čaadajevovi s tak přesvědčivou důkazností vyložit v památných listech o filosofii dějin a jinde, že ruské pravoslaví dávno porušilo prvotní křesťanskou myšlenku, a že tudíž obnova církevní jednoty a církevní autority v tom smyslu, jak ji vyjadřuje katolictví a papežství, jest nezbytnou podmínkou křesťanské kultury na Rusi.

•

Vysvětlivky k textu.

Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809-1852), slavný autor Revisora a Mrtvých duší, pojal nejspíše v Paříži v roce 1845 úmysl sepsati výklad mše svaté, a před svým odjezdem do Svaté země, počátkem r. 1848 měl v rukopise hotovu první jeho redakci. Potom častěji se k ní vracel a tužkou činil po straně a mezi řádky hojně opravy a doplňky. V posledních letech svého života konečně přepsal znovu celé dílko pečlivým, jakoby dětským písmem, zkrátiv značně původní znění. Bylo vydáno po prvé až po jeho smrti P. A. Kulišem v Petrohradě roku 1857 s názvem „Razmyslenie o božestvennoj liturgii“. Na přání dědiců Gogolových pořízeno roku 1859 nové vydání, které se prodávalo „za cenu značně sníženou“. Měl jsem v rukou

těž 5. vydání z roku 1911; mimo to bylo *Razmyslenie* otiskováno v souborech spisů Gogolových.

K svému překladu jsem použil kritického vydání N. S. Tichonravova (*Sočinenija i pis'ma N. V. Gogolja*, sv. IV., str. 409-464, 585-619, Moskva 1889-1890), kde jsou kromě textu otištěny úplně také všechny poznámky a opravy Gogolem postupně napsané, a všechna různočtení. Úryvky mešního textu, které Gogol ve svém výkladě cituje, jsou zde otištěny kursivou. Při citátech z Písma svatého udávám knihu, kapitolu a verš. V oblých závorkách jsou dodatky, které doplňují liturgický text, u Gogola neúplně citovaný; hranaté závorky označují vlastní Gogolovy přídavky k liturgickému textu.

Pokud mi známo, nebylo „*Razmyslenie*“ přeloženo do žádného jiného slovanského jazyka* (srov. P. A. Zabolotskij: *Gogol v slavjanskich perevodach*, *Izvěstija otd. rus. jaz.*, sv. XVI., 1911, kn. 2, str. 42-63), leda do češtiny od dra Quidona Hodury ve IV. svazku *Spisů N. V. Gogola v Ottově Ruské knihovně* (sv. LXXVI., rok 1921, str. 277-327); překlad Hodurův nevyjadřuje dosti přimě-

* Z cizojazyčných překladů upozorňuji na překlad francouzský benediktinského převora v Amay P. Theodora Belpaire-a (*La divine liturgie méditée par Gogol*, D'Amay-sur-Mense 1934) v krásné edici ozdobené obrazovými přílohami a dřevoryty.

řené vznícenou a liturgicky přesnou mluvu Gogolových úvah, a není bez několika hrubších pochybení, zaviněných neznalostí řeckého mešního originálu. Svým novým překladem rád bych ukázal, že i toto dílo Gogolovo, obsahu poučně náboženského, má na sobě pečeť jeho genia, úzkostně dbalého o soulad myšlenky a jejího výrazu a právě tímto „souzněním živých slov“ čtenáře strhujícího až k svrchovanému prožívání posvátného děje.

1. *Proskomidie* (řecky: * proskomidé) sluje první, přípravná část mše svaté obrádu řecko-byzantského, společná všem jejím třem formulářům: sv. Jana Zlatoústého, sv. Basilia Velikého a sv. Řehoře Velikého (neb darů předem posvěcených). Posledních dvou liturgií se užívá jen zřídka (druhé desetkrát do roka, t. j. prvních pět neděl postních, na Zelený Čtvrtek a Bílou Sobotu, na svátek sv. Basilia Vel., na Štědrý den a ve vigilii Zjevení Páně; třetí na všechny středy a pátky v době postní a první tři dny Svatého Týdne), liší se toliko některými modlitbami, takže se zde k nim vůbec nepřihlíží. Mše svatá se nazývá též liturgie, a má tři části: 1. proskomidie, 2. mše katechumenů, 3. mše věřících.

2. *Vnitřek chrámu* s liturgií byzantskou, které užívají

* V dalším užito zkratky: ř. = řecky.

také pravoslavní a sjednocení Slované, liší se od chrámů našich hlavně tím, že v něm kněziště neboli *svatyně* (ř. hieron béma, hierateion, thysiasterion, církevně-slovansky:** altar) jest odděleno od chrámové lodi (ř. naos, csl. korabel) zvláštní dřevěnou stěnou, t. zv. *ikonostasem* (ř. eikonostasis), skládající se ze samých obrazů, v několika řadách nad sebou jistým předepsaným způsobem srovnaných. Vespod má ikonostas *troje dveře*: prostřední slují *královské*, poněvadž jimi vchází za mše v podobě obětních darů Kristus-Král: *severní*, v levo, hledíme-li k oltáři, neboli jáhenské, a v pravo *jižní* neboli palamarské (palamar = kostelník). Vedle královských dveří jsou na ikonostase dva hlavní obrazy: ikona Krista Vševládného (ř. Christu tu Pantokratoros) v pravo, v levo pak ikona Bohorodičky; ty kněz a jáhen na počátku proskomidie líbají, a modlí se k nim potichu předepsané modlitby.

3. Chrám byl stavěn vždy tak, že *oltář* (ř. hé hagia trapeza, csl. prestol) ležel na východ. Oltář má podobu stolu (ř. trapeza = stůl), je pokryt třemi plátěnými pokrývkami; mezi svrchní dvě se vkládá doprostřed oltáře t. zv. *antimins* (ř. antiminsion, csl. plaštenica), hedvábná rouška velikosti 30×20 cm, do níž zespodu

** V dalším užito zkratky: *csl.* = církevně-slovansky.

- jsou všity ostatky svatých, na lícni straně ozdobená obrazem „kladení Krista do hrobu“, posvěcená biskupem: má týž úkol jako v našich chrámech oltář. kámen.
4. *Stichar* (ř. stoicharion) odpovídá naší albě, ale bývá obyčejně z hedvábí. U sjednocených Rusínů zaveden také po způsobu římském humeral (csl. napleštnik), kterého pravoslaví nezná.
 5. *Orar* (ř. órarion) jest štola jáhnova ; nosí ji na levém rameni, při tom splývá jeden konec až k zemi, druhý se stáčí pod pravým ramenem a kříží se s prvním na levém rameni, odkud splývá vpředu dolů.
 6. *Náručky* (ř. epimanikia, csl. poruči, narukavnicy, narukvicy), z látky soukenné neb hedvábné, navlékají se na stichar a pokrývají rukávy jeho od zápěstí až po loket ; odpovídají latinskému manipulu.
 7. *Epitrachil* neboli nášijník (ř. epitrachélion, ř. trachélos = šíje, krk) jest štola knězova, která se vine kolem krku a v předu splývá až dolů ve dvou paralelních pásech, spolu sšitých.
 8. *Pás* (ř. zóné, csl. pojas) odpovídá latinskému cingulu.
 9. *Nabederník* (ř. hypogonation nebo epigonation, csl. nabedrennik), kosočtverec z pevné látky, na němž bývá vyšit kříž nebo nějaký obraz.
 10. *Felon* (ř. felonion nebo failonés) místo našeho ornátu neboli kasule, podobá se středověkým ornátům gotického stříhu.

11. *Žertveník* (ř. prothesis nebo proskomidé, csl. žertvennik) jest zvláštní stůl, podobný kredenci v latinských kostelích, umístěný ve svatyni vlevo, na severní straně, poněkud vzadu u stěny ; na něm se koná přípravná část mše sv. čili proskomidie.
12. *Prosfora* (ř. prosfora) jest chléb obětní, pšeničný, kvašený, obyčejně v podobě hříbku, do jehož hořejší části je vtištěna t. zv. *pečeť*: to jest čtverec, rozdělený křížem na čtyři čtverečky, a do nich jsou vtištěny značky: nahoře IC, XC, pod tím NI, KA, t. j. ř. Isus - Christos - nika = Ježíš Kristus vítězí. Obyčejně se užívá ke mši sv. pěti takových fosfor, jak vysvítá z dalšího výkladu.
13. *Nůž* neboli csl. *svaté kopí* (ř. hagia lonché), liturgický nožík s rukojetí zakončenou křížkem.
14. *Disk* (ř. diskos) zastupuje latinskou patenu, mísa tato však má vespod krátký podstavec.
15. Překládám slovem staročeským *bezpeněz* řecké *anargyros*, csl. *bezšrebernik* (= bezstříbrník, stříbro = peníze), doloženým v staré české skladbě básnické „Zrcadlo marnotratných,“ z počátku XVI. století (ČČM 1873, str. 259). Tímto jménem „Anargyrů“ se označují v řecké církvi světcí, kteří prosluli tím, že bez odměny, bez peněz, prokazovali dobrodiní, jako lékaři sv. Kosmas a Damián, nebo sv. Cyrus a Jan, sv. Abraham a Choren ; v Cařihradě na př. byl zvláštní klášter sv. Anargyrů.

16. Viz pozn. 1.
17. K tomu připsal Gogol v rukopise tužkou : *Bohové jste* (Žalm LXXXI. 6; Jan X. 34) řekl svatý apoštol Jakub (!), připomínaje člověku jeho nebeský původ a to, že se má snažiti, aby zaujal místo Bohu nejbližší.
18. *Hubka* (ř. *musa*) často bývá vykrojena v podobě srdce nebo trojúhelníku ; má ten úkol, jako v římské bohoslužbě *purificatorium*.
19. *Hvězdice* (ř. *asteriskos* nebo *astér*) skládá se ze dvou obloukovitě ohnutých kovových proužků, na jejichž skřížení bývá často upevněna malá hvězdice, pokládá se na disk, aby chránila částičky eucharistického chleba před dotekem pokrývek, jimiž se přikrývají.
20. *Roušky* nebo *příkrovy* (ř. *kalymmata*) jsou tři : jeden na kalich, druhý na disk, třetí, zvaný *vzduch* (ř. *aér*, csl. *vozduch*) na přikrytí obou.
21. *Závěr* (ř. *apolyxis*, csl. *otpusk* nebo *otпуст*) jest modlitba závěrečná, kterou se ten který obřad končí a lid s požehnáním domů propouští.
22. Modlí se k Duchu svatému tuto modlitbu, velmi často užívanou jak při bohoslužbách, tak při pobožnostech soukromých : *Králi nebeský, Utěšiteli, Duchu pravdy, jenž všude jsi a vše naplňuješ, poklade statků a strážce života, přijď a usidli se v nás a očist nás od všeliké poskvrny a spas, ó Dobrý, duše naše!*
23. *Ambon* (ř. *ambón*, csl. *amvon*), vyvýšené místo před

královskými dveřmi uprostřed chrámu, později též v levé části lodi, kde stávali lektori a zpěváci, odkud jáhen pronášel své invokace nebo kněz kázával.

24. Mše katechumenů nazývá se proto, že této části bývali přítomni v prvotní církvi, dokud ještě trvala instituce katechumenátu (ř. katéchumenos, csl. oglašen-nyj značí tolik co „vyučovaný“ ve víře), též katechumeni, kteří museli před obětováním z kostela odejít.
25. Apoštolem se nazývá soubor všech ostatních knih Nového zákona kromě evangelií.
26. Ektenie t. zv. veliká (ř. hé megalé synapté neboli ta eirénika, csl. jektenija mirnaja, poněvadž se v ní prosí hlavně o „mír“, pokoj) je řada modliteb na způsob litanií. Takovéto ektenie, delší či kratší, opakují se častěji ve mši a mají své jméno z řeckého „ektenés hiesia (deésis)“ = vroucí prosba.
27. Tropar (ř. troparion) = krátký hymnus církevní nebo též jednotlivá strofa delších hymnů.
28. Píseň trojího „svatý“ (ř. ho trisagios hymnos nebo to trisagion, csl. trisvjatoje), zvaná též písní serafínskou, byla zavedena do byzantské liturgie v 5. století.
29. Vrchní místo (ř. hé anó kathedra, csl. gornoje sèdalište) je vyvýšené sedadlo pro kněze nebo biskupa uprostřed polokruhové řady sedadel (synthronu) u stěny vzadu za oltářem.
30. Apoštol, zde kniha obsahující čtení ze Skutků apo-

štolských, z listů sv. Pavla, z listů katolických a ze Zjevení sv. Jana ; srov. pozn. 25.

31. Ektenie zdvojená (ř. hć ektenés, csl. jektenija sugubaja).
32. Ektenie za katechumeny, řada proseb za tyto ještě nepokřtěné ; ke konci při slovech „vyjděte . . .“ opouštěli chrám.
33. „S výše“ podle řeckého anóthen (csl. s vyše, tak od nejstarších dob) ; vulgáta čte „denuo“ = znovu:
34. Slova v závorkách jsou u Gogola vynechána.
35. Antimins, viz pozn. 3.
36. Slova „bez porušení a bez proměny“ (ř. atreptós kai analloiótós, csl. nepreložno i neizměnno) jsou volně převzata z definice chalcedonského sněmu (r. 451), v níž bylo stanoveno, že v osobě Kristově dvě přirozenosti, božská a lidská, zůstaly zachovány „asynchytós, atreptós, adiairetós, achóristós,“ t. j. inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter.
37. - *neseného na kopích* (ř. doryforumenon, csl. dorynosima ; dory = kopí), vlastně neseného na štítě, držném kopími, jak býval u vítězoslávě od svých vojinů nesen nově zvolený císař.
38. Myslí se císař byzantský Justin II (565-578), v jehož době píseň cherubinská pravděpodobně vznikla.
39. Gogol tu má omylem „všeho“ místo „našeho.“
40. Upraveno podle 5. vydání z r. 1911 (v Petrohradě) ;

v rukopise Gogolově podle Tichonravova připsěk
tužkou je nečitelný.

41. Tak v csl-ém textě; v řeckém jest i zde, jako v před-
chozích prosbách „*Prosme Pána*“ [ř. para (= tu) Kyriu
aitésómetha]
42. V západní, římské církvi začalo se tu od IX. století
přidávati „i ze Syna“ (lat. Filioque). Proti tomu povstal
na východě, hlavně přičiněním patriarchy Fotia, vel-
ký odpor, a církev římská byla viněna z porušení sym-
bolu nicejsko-cařihradského. Církev katolická však
tímto přídavkem chtěla jen čeliti bludu, šířenému na
východě, jako by Duch sv. pocházel jenom z Otce, a
nikoli též ze Syna, nebo skrze Syna, jak věřili a učili
i staří sv. Otcové církve východní; kde není tohoto
nebezpečí bludu, ponechává církev katolická i sjed-
noceným církvím východním kredo bez této vsuvky
a na př. bohoslužebné knihy řecké, tištěné ve Vatiká-
ně, mají též pouze „to ek tu Patros ekporeuomenon.“
U sjednocených Rusínů však již v rukopisech misálů
z druhé polovice XVII. století bývalo zde přidáváno
„i Syna,“ a synoda v Zamošči (r. 1720) uzákonila ten-
to místní obyčej, jenž tam trvá až podnes.
43. Olej = ř. elaios (n. elaion), milosrdenství = ř. eleos;
dvojhláska *ai* se však vyslovovala již asi od r. 100 po
Kr. jako e (ä), takže slova zněla, a znějí podnes, stejně.
44. *Ripida* (ř. plur. ripidia n. hexapteryga) jsou jakési vě-

jíře liturgické, dříve zhotovované z pávích per s delší rukojetí; jáhni jimi povívají nad obětními dary.

45. Gogol se tu drží bludného názoru novějších pravoslavných theologů, podle něhož předpodstatnění se nedokonává slovy „Toto jest Tělo Mé...“ a „Toto jest krev Má...“, nýbrž teprve následujícím vzýváním Ducha sv., t. zv. epiklesí; sv. Otcové řečí a také mnozí pozdější theologové východní, i po XIV. století, souhlasí s naukou katolickou, že Kristus jest pravý Velekněz a hlavní neviditelný přísluhovatel eucharistické oběti, a že svými slovy: „Toto jest Tělo Mé...“ a „Toto jest krev Má...“, opakovanými od kněze viditelného, v jeho osobě, dary obětní proměňuje; Duch svatý pak spolupůsobí při tomto tajemství v téže chvíli, posvěcuje a zdokonaluje obět svou mocí a přítomností v téže chvíli, kdy kněz říká slova konsekrační: jeho příchod vyprošuje kněz od Otce ještě zvláštní modlitbou (epiklesí), aby se projevila takto účast celé sv. Trojice při proměnění. O epiklesi jest obsáhlá literatura jak na straně katolické, tak pravoslavné. Srovnej nejnovější výklad v díle: *Theologia dogmatica orthodoxa christianorum Orientalium* od Martina Iugie, sv. III (Paříž 1930, str. 256-501; nebo knihu *O epiklesi* vydanou r. 1925 v Prešově od kanovníka Nikolaje Rusnaka (rusky).

46. Píseň ta zní: *V pravdě důstojno jest, abychom tebe, Ro-*

*dičku Boží vždy blaženou a zcela bezúhonnou, Matku Boha našeho, blahoslavili. Tys ctihodnější než cherubové, a neporovnatelně slavnější než serafové, Tys bez porušení zrodila Boha Slovo, Tys vskutku Rodička Boží, Tebe velebíme. Píseň ta se nazývá „megalynarion“ (podle ř. Megalynei = Magnificat); na velké svátky Páně a Panny Marie brává se, místo uvedeného megalynaria, jiné, a jest jím vždy irmos (verš) deváté ódy z jitřních hodin, v níž se zpívá Magnificat (ř. Megalynei); odtud také ten název „megalynarion.“ Zatím kněz požehná chléb (- to, co zbylo z prosfor, po vynětí částic pro obětní dary -), rozkrájený na kousky, ty se pak rozdělí věřícím na konci mše sv., a říká se jim *antidoron*.*

47. *Zlý* katexochén, t. j. ďábel.

48. Tak v textě csl-ém; řecký text má: *hilasthėti moi = slituj se nade mnou.*

49. Jest to t. zv. *kinonik* (ř. *koinonikon*), csl. *príčasten*, odpovídající římskému zpěvu *Communio*.

50. Pečeť - Beránek se rozlomí na čtyři částky, které se pak rozestaví na disku tímto způsobem:

IC	
NI	KA
XC	

Částička IC se vloží do kalicha,

z částičky XC přijímá kněz a ti, kteří spolu s ním

slouží, z ostatních dvou se podílí lid, přistupující k sv. přijímání.

51. Tato horká voda se jmenuje csl. *teplota*, ř. *zeon*; slovem tím se označuje též nádobka s horkou vodou. U sjednocených Rusínů byl tento obřad vlévání teplé vody odstraněn ze mše na synodě v Zamošči (r. 1720).
52. Nevečerní den značí tolik co den nemající večera, den bez konce, věčnost.
53. Jest to t. zv. *antidoron* (srov. pozn. 46), částičky posvěceného chleba z prosfor, které kněz rozdílí především těm, kdo tyto prosfory obětovali a kdo nepřijímali. Klade je na dlaň pravé ruky, křížem položené na levou, při čemž podarovaný líbá ruku knězovu. Podobný obřad byl také za starodávna v církvi latinské (t. zv. *eulogie*).

Vyšlo jako 121. svazek

D o b r é h o D í l a

v září léta Páně 1936. Imprima-

tur arcibiskupské konsistoře o-

lomoucké ze dne 7. srpna 1936

č. 13184. Z ruštiny přeložil prof.

Dr Josef Vašica. Podle osnovy A.

Lískovce vytiskla knihtiskárna

Václava Horáka v Prostějově. Na

skladě u Marty Florianové ve Sta-

ré Říši na Moravě. Bylo tištěno :

A 100 výt. na japanu, B 200 výt.

na velínu, C 700 výt. na ofsetu.

Tento výtisk má číslo

352

D e o g r a t i a s